

ISSN 2786-5002 (online)
ISSN 2786-4995 (print)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 3(6)2022

Заснований 2021р.

Харків – 2022

Збірник наукових праць «Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку» публікує наукові статті, які містять оригінальні результати розв'язання питань економіки, обліку, фінансів та банківської справи, управління та інформаційних технологій зазначених напрямків. Журнал виходить 4 рази на рік.

ISSN 2786-5002 (online)

ISSN 2786-4995 (print)

Головний редактор:

Самородов Борис, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Заступник головного редактора:

Азаренкова Галина, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Відповідальний редактор:

Мірошник Олексій, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Технічний редактор:

Нечепуренко Олексій, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Адамонене Рута, Університет Миколаса Ромеріса, Литва

Аміт Кумар Гоель, Інтегральний університет, Індія

Балезенгіс Томас, Литовський центр соціальних наук, Литва

Баранова Валерія, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Васильєва Тетяна, Університет прикладних наук RISEBA, Латвія

Волощенко-Холда Лада, Варшавська школа економіки, Польща

Гороховатський Володимир, Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Грінько Алла, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Доєрти Боб, професор, Школа бізнесу та суспільства Університету Йорк, Велика Британія

Житар Максим, Університет Державної фіскальної служби України, Україна

Карас Міхал, Технологічний університет у Брно, Чехія

Кендюхов Олександр, Запорізький національний університет, Україна

Кузьменко Ольга, Сумський державний університет, Україна

Нікітін Андрій, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Ніценко Віталій, Фонд SCIRE, Польща

Ніведіта Мандал, Університет Адамаса, Індія

Порс Еліас, Nordea Bank, Швеція

Сергієнко Олена, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Сіманавічіене Жанета, Університет Миколаса Ромеріса, Литва

Теллі Ямото Гонка, Університет Малтепе, Туреччина

Ткаченко Наталія, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Хайдук Людовит, Пан'європейський університет, Словачка Республіка

Хусам-Алдін Нізар Аль-Малкаві, Британський університет в Дубаї, Об'єднані Арабські Емірати

Шкодінна Ірина, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, Україна

Яременко Олег, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол №17 від 31.10.2022)

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди автора та редакції.

Редакція не завжди поділяє думку автора й не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції:

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 6, кімн. 609а, м. Харків, 61022, Україна.

Тел.: +38 057 725-58-40; +38 057 705-11-71

Сайт: <https://periodicals.karazin.ua/fcs>

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №24781-14720P від 31.03.2021

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2022

ISSN 2786-5002 (online)
ISSN 2786-4995 (print)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

FINANCIAL AND CREDIT SYSTEMS: PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

COLLECTION OF SCIENTIFIC WORKS

Issue 3(6)2022

Founded in 2021

Kharkiv – 2022

Collection of scientific works “Financial and credit systems: prospects for development” publishes scientific articles that contain original results of solving problems of economics, accounting, finance and banking, management and information technology in these areas. The magazine is published 4 times a year.

ISSN 2786-5002 (online)

ISSN 2786-4995 (print)

Chief Editor:

Samorodov Borys, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Deputy chief Editor:

Azarenkova Galyna, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Managing Editor:

Miroshnyk Oleksii, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Technical Editor:

Nechepurenko Oleksii, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

EDITORIAL BOARD:

Adamonienė Rūta, Mykolas Romeris University, Lithuania

Amit Kumar Goel, Integral University, India

Balezentis Tomas, Lithuanian Centre for Social Sciences, Lithuania

Baranova Valeria, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Doherty Bob, Professor, School of Business and Society, University of York, UK

Gorockovatskyi Volodymyr, Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Grinko Alla, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Hajduk Ludovit, Pan-European University, Slovak Republic

Husam-Aldin Nizar Al-Malkawi, The British University in Dubai, United Arab Emirates

Karas Michal, Brno University of Technology, Czech Republic

Kendiukhov Oleksandr, Zaporizhzhia National University, Ukraine

Kuzmenko Olha, Sumy State University, Ukraine

Nikitin Andrii, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Nitsenko Vitalii, SCIRE Foundation, Poland

Nivedita Mandal, Adamas University, India

Porse Elias, Nordea Bank, Sweden

Sergienko Olena, National Technical University «Kharkiv polytechnic institute», Ukraine

Shkodina Iryna, V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Simanaviciene Zaneta, Mykolas Romeris University, Lithuania

Telli Yamamoto Gonca, Maltepe University, Turkey

Tkachenko Natalia, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Vasiljeva Tatjana, RISEBA University of Applied Sciences, Latvia

Voloshchenko-Holda Lada, Warsaw School of Economics, Poland

Zhytar Maksym, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Ukraine

Yaremenko Oleg, State Organization «Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine», Ukraine

Approved for publication by the decision of the Academic Council
of V.N. Karazin Kharkiv National University (protocol № 17 dated 31.10.2022)

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent
of the author and the Editorial team.

The Editorial team do not always share the author’s opinion
and are not responsible for the factual mistakes he made.

Editorial address:

V.N. Karazin Kharkiv National University

Mailing address: Svobody sq., 6, room 609a, 61022, Kharkiv, Ukraine.

Phone: +38 057 725-58-40; +38 057 705-11-71

Web: <https://periodicals.karazin.ua/fcs>

Certificate of state registration of the print media

KB №24781-14720P від 31.03.2021

© V.N. Karazin Kharkiv National University, 2022

Зміст

Банки сучасного та майбутнього

Чхеайло Анна, Кухар Діана

Фінансова стійкість та стабільність банку в сучасних умовах воєнного стану7

Фінанси, облік, аудит та оподаткування

Самородов Борис, Галич Роман, Мірошник Олексій

Забезпечення бюджетної безпеки України

в умовах кризи через посилення фіскальної стійкості.....16

Економіко-математичні методи та моделі фінансового розвитку

Орехова Катерина, Удовенко Єлизавета

Прогнозування та аналіз кризових ситуацій на підприємстві.....30

Сучасні макроекономічні тренди та тенденції

Галушко Юлія, Цимбал Владислав, Пішта Анатолій

Сучасні проблеми банківської системи та методи їх вирішення в умовах особливого стану.....38

Управління фінансово-кредитними системами та соціально-гуманітарна компонента їх розвитку

Майборода Аліна

Інвестування заощаджень у цінні папери у військовий час.....48

Contents

Banks of the present and the future

Chkheailo Anna, Kukhar Diana

Financial stability and resistance of bank in the current conditions of martial law7

Finance, accounting, audit and taxation

Samorodov Borys, Galych Roman, Miroshnyk Oleksii

Ensuring the budget security of Ukraine during the crisis through strengthening of fiscal stability 16

Economic and mathematical methods and models of financial development

Oriekhova Kateryna, Udovenko Elizabeth

Forecasting and analysis of crisis situations at the enterprise 30

Modern macroeconomic trends and tendencies

Halushko Julia, Tsymbal Vladyslav, Pishta Anatoliy

Current problems of the banking system and methods of solving them in a special situation 38

Management of financial and credit systems and the socio-humanitarian component of their development

Maiboroda Alina

Investing savings in stocks during wartime 48

Банки сучасного та майбутнього Banks of the present and the future

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-3-01](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-3-01)

УДК 336.7

Анна Чхеайло

*доцент кафедри менеджменту, бізнесу та професійних комунікацій,
кандидат філософських наук, доцент
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
e-mail: anna.chkheailo@karazin.ua;
ORCID ID 0000-0002-4806-3065*

Діана Кухар

*студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
e-mail: kukhardi100700@gmail.com*

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ТА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи фінансової стійкості та стабільності банківської установи, розглянуто основні трактування підходів до визначення поняття «фінансова стабільність». Досліджено взаємозв'язок понять «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість», та в результаті визначено, що забезпечення фінансової стійкості банків є основою стабільної банківської системи, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку.

Досліджені показники фінансової стійкості та фінансової стабільності банку, на прикладі АТ КБ «Приватбанк», як одного з провідних банків України. Зокрема, його фінансову звітність та розраховано коефіцієнт надійності; коефіцієнт фінансового важеля; коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів; коефіцієнт мультиплікатора капіталу.

У роботі проведено розрахунки показників стійкості та стабільності банку. Для узагальнюючої комплексної оцінки діяльності банку було розраховано інтегральний показник фінансової стійкості банку, використовуючи дані фінансової звітності за 2020-2022 рр. В результаті дослідження було визначено методiku з питань оцінки фінансової стійкості та стабільності банку, яка враховує різнобічні аспекти діяльності банку шляхом підбору параметричних коефіцієнтів

В статті досліджено стабільність АТ КБ «Приватбанк» в сучасних умовах ризиків та втрат під час воєнного стану в Україні. З метою дослідження впливу поточних умов воєнного стану на стабільність банку було проведено розрахунок коефіцієнтів фінансової стабільності за період січня-вересня 2022 року. Розрахунок фінансової стабільності було проведено на основі аналізу генерального коефіцієнту стабільності, коефіцієнту миттєвої ліквідності, крос-коефіцієнту, генерального коефіцієнту ліквідності, коефіцієнту захищеності капіталу, коефіцієнту фондової капіталізації прибутку.

В дослідженні було проведено аналіз стабільності банку в умовах воєнного стану. В цілому показник фінансової стабільності банку недостатній для стабільного функціонування, банку рекомендовано звернути увагу на показники, що мають вплив на фінансову стабільність банку для підвищення стабільності, такі як: власний капітал, робочі та ліквідні активи, зобов'язання, як короткострокові, так і довгострокові, статутний та захищений капітал.

Ключові слова: банк, фінансова стабільність, фінансова стійкість, інтегральний показник, метод Кромонава, фінансовий стан.

Формул: 2, табл.: 5, бібл.: 12

Вступ. Основними умовами перебудови та розвитку банківської системи України залишаються її ефективність та функціональна спрямованість на потреби економічного розвитку країни, функціонування певних суб'єктів господарювання, виконання зобов'язань перед клієнтами банків та надання всіх необхідних послуг населення. З кожним новим економічним циклом стає все більше питань щодо забезпечення стабільності, стійкості та надійності банківської системи та кожної банківської установи зокрема. Це потребує розробки відповідних теоретико-методологічних засад та концептуальних положень забезпечення фінансової стійкості та стабільності банків, що дозволить розробити методологічний та аналітичний інструментарій, що враховує сучасні ризики в період дії воєнного стану.

Банки зустріли війну з високим рівнем капіталу та рекордними прибутками. Проте поточна криза може виявитися значно глибшою за попередні. Викликана російською агресією економічна та фінансова криза спричинить колосальні втрати активів, капітал банків знизиться, деякі банки не будуть спроможні відновити його самостійно. Тому особливо актуальним є дослідження фінансової стійкості та стабільності банківської установи в сучасних умовах.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Аналіз наукових праць з досліджуваного питання показує, що, незважаючи на значні та глибокі науково-практичні дослідження щодо цього питання, дослідження проблеми визначення та оцінки рівня стійкості та стабільності банківських установ є недостатніми.

Науковим базисом, закладеним в основу формування теорії фінансової стабільності, є праці І. Фішера «Теорія боргової дефляції» 1933 року та Дж. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» 1936 року. У них уперше згадується про неминучість періодів нестабільності в економіці, що виникає унаслідок надлишкової позичкової активності суб'єктів господарювання та ендогенного характеру кредитної експансії.

Необхідно зазначити, що питання аналізу фінансової стабільності банків були предметом серйозних наукових досліджень і розглядалися в роботах багатьох учених-економістів: Барановський О. І., Саврадим В. М., Шпіка П., Белінська Я. В., Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В., Хуторна М. Е., Коваленко В. В., Ніколаєнко Ю. В., Головка О. Г., Рисін В. В., Біда А. П. та ін. Проте, питання пов'язані саме з фінансовою стабільністю банку в умовах воєнного стану є недостатньо розглянуті та досліджені

Метою дослідження є розкриття діючих теоретичних положень щодо понять фінансової стійкості та стабільності банку, методів їх визначення і оцінки та практичне застосування розглянутих методів; оцінка фінансової стійкості та стабільності банку в умовах воєнного стану.

Результати дослідження. Різні науковці по-своєму трактують поняття фінансової стабільності, виокремлюючи різні особливості поняття. Основні трактування розглянуті у таблиці 1.

Таблиця 1

Трактування основних підходів до визначення поняття «фінансова стабільність»

Автор	Визначення
О. Барановський [1]	Здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу.
В. Саврадим [2]	Стан динамічного розвитку фінансової системи, за якого протягом тривалого періоду зберігається її міцність і проявляється здатність еволюціонувати без збоїв за допомогою абсорбції різних шоків.
П. Шпіка [3]	Процес, який включає достовірну оцінку фінансових ризиків та ефективну систему управління ними з використанням новаторського підходу.
Я. Белінська [4]	Властивість фінансової системи з мінімальними витратами змінювати основні характеристики розвитку відповідно до трансформацій економічної системи та зовнішніх впливів.

О. Дзюблюк, Р. Михайлюк [5]	Спроможність банку з плином часу і з певною швидкістю забезпечити зменшення даних втрат, а також динамічний, поступальний рух банку в межах визначеної стратегії в умовах конкурентного ринку.
М. Хуторна [6]	Це не лише недопущення можливості банкрутства банку, а насамперед, забезпечення належного покриття фактичних і потенційних негативних наслідків внутрішніх дисбалансів та запобігання їх перекладання на реальну економіку.

Джерело: узагальнено автором

Деякі науковці ототожнюють поняття фінансової стійкості та стабільності. Крім того, набув поширення підхід, за якого фінансова стабільність банку розглядається як складова фінансової стійкості. Однак ці поняття, хоч і взаємопов'язані та взаємообумовлені, мають певні змістовні відмінності.

Забезпечення фінансової стійкості банків виступає за основу стабільності банківської системи та запорукою успіху економічної трансформації та макроекономічного розвитку. Аналізуючи фінансову стабільність будь-яких банківських установ, слід зазначити, що їх стійкість залежить від великої кількості факторів, які визначають вірогідність настання негативних факторів та можливість їх нормального функціонування.

Проаналізуємо рівень фінансової стабільності банку в умовах воєнного стану на прикладі одного з провідних банків України, АТ КБ «Приватбанк», використовуючи основні показники та індикатори фінансової стійкості. З метою аналізу фінансової стійкості банку нами було розраховано та проаналізовано низку показників, серед яких: коефіцієнт надійності; коефіцієнт фінансового важеля; коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів; коефіцієнт мультиплікатора капіталу. Результат проведених розрахунків, а також темп зміни кожного показника та його нормативне значення надано у таблиці 2.

Таблиця 2

Розрахунок основних коефіцієнтів фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк»

Назва показників	Умовні позначення	Станом на			Темп зміни, %
		2020	2021	2022	
Вихідні дані, млн. грн.					
Власний капітал	К	54529	52825	66615	122,16
Засновницький (акціонерний) капітал	К _{акц}	206060	206060	206060	100,00
Залучені кошти	З _к	240443	312452	325061	135,19
Активи загальні	А _з	309723	382525	401296	129,57
Коефіцієнти фінансової стійкості					Оптимальне значення
Коефіцієнт надійності	К _н	0,23	0,17	0,20	Не менше 5%
Коефіцієнт фінансового важеля	К _{фв}	4,41	5,91	4,88	У межах 1 : 20
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	К _{ук}	0,18	0,14	0,17	Не менше 10%
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	К _{мк}	1,50	1,86	1,95	12,0–15,0

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Згідно наведених вище розрахунків можемо зробити наступні висновки:

– коефіцієнт надійності (визначається співвідношенням капіталу банківської установи та залучених ним коштів при мінімальному допустимому значенні не менше 5%) має неоднозначну динаміку, за аналізований період станом на 01.01.2020 р. він становив 23%, а станом на 01.01.2022 р. зменшився до 20%, при цьому 01.01.2021 р. він склав 17%. Відповідно, надійність банку за результатами 2020 р. скоротилася, що пов'язано з обмеженнями через пандемію, а за підсумком 2021 р. надійність зросла. Проте, не дивлячись

на зменшення розрахункового значення коефіцієнта надійності, банк володіє високою забезпеченістю власним капіталом та рівнем надійності, адже їх значення вищі за нормативні. Проте сама тенденція до зниження вимагає уваги з боку менеджменту банку у подальшому;

– коефіцієнт фінансового важеля при максимально допустимому співвідношенні 1 : 20 становив на 01.01.2020 р. 4 : 41, а на 01.01.2022 р. – 4 : 88. Динаміка коефіцієнту в середньому прямує до зростання, що свідчить про підвищення активності банку в напрямку залучення вільних ресурсів на грошовому ринку, маючи при цьому високе забезпечення власними;

– коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів має таку ж динаміку, як і коефіцієнт надійності, що пов'язано з тими ж причинно-наслідковими зв'язками. Він дещо знизився за аналізований період з 18% до 14%, а потім зріс до 17%. Не дивлячись на не стабільну динаміку, сам показник банку знаходиться вище за оптимального значення (не менше 10%) і підтверджує його достатність власними коштами;

– коефіцієнт мультиплікатора капіталу (розраховується для аналізу ступеню покриття активів акціонерним капіталом банку) при оптимальному співвідношенні 12-15 разів він на початок аналізованого періоду 2020 р. становив 1,5, а на початок 2022 р. – підвищився до 1,9. Отже, як бачимо за даними розрахунків, темпи зростання акціонерного капіталу перевищують темпи зростання активів банківської установи.

За вказаними вище даними банк працює достатньо стабільно і виконує свої обов'язки перед клієнтами. Проте, після введення воєнного стану в країні коефіцієнти фінансової стійкості вже мають іншу динаміку. Фінансова стійкість банківських установ постраждала, як і більшість фінансово-економічних показників країни. Банківський сектор за результатами роботи першого півріччя 2022 року отримав збитки, попит на банківські послуги знизився, крім того більшість клієнтів не в змозі сплачувати за своїми зобов'язаннями, що призвело до збільшення резервування. Все це та багато інших факторів стали причиною зниження стійкості і АТ КБ «Приватбанк».

При цьому, завдяки підготовці банківського сектору зі сторони Нацбанку через реформування, у третьому кварталі 2022 року банки призвичаїлись до поточних умов роботи і почали показувати позитивні фінансові результати. Завдяки підвищенню ефективності діяльності багато банків вже могли дозволити собі повернути бонусні програми для своїх клієнтів, запропонувати нові продукти та послуги та навіть відновити кредитування. Так само зросла лояльність клієнтів, а особливо вкладників до Приватбанку, населення нашої країни наразі ще більш впевнене в роботі банку та його надійності. Як результат, стійкість та стабільність банку відновлює свою тенденцію до зростання та укріплення.

Для узагальненої комплексної оцінки фінансової стійкості банківської установи найбільш поширеним для розрахунків є використання методу середнього геометричного та методу динамічних середніх значень [8].

Тому необхідним вважаємо розрахувати інтегральний показник фінансової стійкості для АТ КБ «Приватбанк» для подальшого аналізу його діяльності. Він заснований на визначенні коефіцієнтів за окремими показниками, коли одиницею вважається найвище значення певного індикатора.

Для розрахунку показника фінансової стійкості банку використовуємо формулу (1):

$$I_{fs} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{K_i}{x_i}}, \quad (1)$$

де I_{fs} – інтегральний показник фінансової стійкості банку;

K_i – значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

x_i – динамічне середнє значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

n – кількість коефіцієнтів для розрахунку.

Наведені нижче показники вважаються найбільш ефективними та показовими, тому найчастіше використовуються для з'ясування основних складових фінансової стійкості.

Для розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості використовуємо аналітичні дані показників фінансової звітності банку, розміщених на офіційному сайті банку [7].

Розрахункові дані інтегрального показника фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» за період 2020-2022 рр. подано у таблиці 3.

За результатами розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» ми бачимо, що показник щороку зменшується.

Найвищий показник зафіксовано на початок 2020 року, який склав 1,103. За підсумками роботи 2020 року на початок 2021 року показник спав до 0,927, що пов'язано з негативними тенденціями пандемії, утриманням економічної діяльності клієнтів та обмеженнями з боку Нацбанку. За підсумками роботи 2021 року, коли поступово відновлювалася активна діяльність банків, показник стабільності Приватбанку спав до 0,911. Як наслідок військової агресії РФ проти України, фінансова стійкість банку продовжує спадати, що є загальною тенденцією для банківського сектору. Темпи та показники стійкості банку почали відновлюватися та зростати, починаючи з липня 2022 року. При подальшій ефективній діяльності та довірі до банку з боку клієнтів банк зможе забезпечити максимальну стійкість та стабільність своїх показників.

Таблиця 3

Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості
АТ КБ «Приватбанк» за 2020–2022 рр.

	2020	2021	2022	Середнє значення показника
Адекватність регулятивного капіталу	0,142	0,281	0,183	0,202
Відношення регулятивного капіталу до сукупних активів	0,062	0,092	0,102	0,085
Питома вага строкових депозитів у зобов'язаннях	0,454	0,355	0,301	0,370
Коефіцієнт залежності ресурсної бази від залучених міжбанківських кредитів	0,105	0,076	0,078	0,087
Прибутковість активів	0,112	0,064	0,087	0,088
Прибутковість капіталу	0,634	0,460	0,526	0,540
Рентабельність витрат	1,513	0,560	0,817	0,963
Коефіцієнт ризику кредитного портфеля	0,732	0,689	0,648	0,690
Коефіцієнт валютної позиції	2,332	0,927	0,865	1,375
Миттєва ліквідність	0,351	0,255	0,235	0,281
Мультиплікатор капіталу	5,680	7,241	6,024	6,315
Коефіцієнт фінансового важеля	4,680	6,241	5,024	5,315
Питома вага кредитного портфеля в загальних активах	0,192	0,144	0,170	0,169
Питома вага високоліквідних активів у загальних активах	0,148	0,130	0,132	0,137
Коефіцієнт захищеності капіталу	0,169	0,182	0,121	0,157
Коефіцієнт надійності	0,227	0,169	0,205	0,200
ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ	1,103	0,927	0,911	0,980

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Пропонуємо дослідити показник стабільності банку протягом 2022 року, що необхідно у поточних умовах роботи банківської системи та наявних складнощів у зв'язку з воєнним станом.

Найвідомішою серед банківських аналітиків є методика рейтингової оцінки, розроблена під керівництвом Кромонава В.С., що ґрунтується на застосуванні індексного методу і найповніше відображає фінансово-економічні аспекти діяльності банків [9].

Для визначення показника стабільності використовуються аналітичні дані власного капіталу, робочих та ліквідних активів, зобов'язань, захищеного та статутного капіталу (таблиця 4).

Визначення підсумкового балу стабільності банку здійснюється за формулою 2 [10]:

$$N = 45 * \frac{K_1}{1} + 20 * \frac{K_2}{2} + 10 * \frac{K_3}{3} + 15 * \frac{K_4}{1} + 5 * \frac{K_5}{1} + 5 * \frac{K_6}{3}, \quad (2)$$

Таблиця 4

Формули розрахунків коефіцієнтів та їх характеристика

Показник		Алгоритм розрахунку		Критична межа	Вагомість
Генеральний коефіцієнт стабільності		K1=K/AP		1	45
Коефіцієнт миттєвої ліквідності		K2=ЛА/ОВ		1	20
Крос-коефіцієнт		K3=CO/AP		3	10
Генеральний коефіцієнт ліквідності		K4=(ЛА+3К)/CO		1	15
Коефіцієнт захищеності капіталу		K5=3К/К		1	5
Коефіцієнт фондової капіталізації прибутку		K6=К/СК		3	5
К	– власний капітал	CO	– сумарні зобов'язання		
AP	– робочі активи	3К	– захищений капітал у вигляді будівель, інвентарю, капвкладень, дорогоцінних металів		
ЛА	– ліквідні активи	СК	– статутний капітал		
ОВ	– зобов'язання до запитання				

Джерело: побудовано за даними [9]

Результати розрахунків параметричних коефіцієнтів АТ «КБ «ПриватБанк» за 2022 р. наведено в табл. 5.

Таблиця 5

*Параметричні коефіцієнти для розрахунку фінансової стабільності
АТ КБ «ПриватБанк» за 2022 р.*

	01	02	03	04	05	06	07	08	09	Ваговий коефіцієнт
K1	0,261	0,261	0,261	0,151	0,136	0,152	0,255	0,261	0,268	45
K2	0,128	0,140	0,200	0,130	0,109	0,114	0,101	0,080	0,099	20
K3	1,335	1,248	1,211	1,331	1,339	1,359	1,438	1,462	1,455	10
K4	0,104	0,110	0,144	0,109	0,096	0,099	0,090	0,073	0,087	15
K5	0,111	0,110	0,107	0,176	0,185	0,161	0,095	0,086	0,081	5
K6	0,323	0,326	0,339	0,200	0,185	0,208	0,347	0,370	0,386	5
N	20,13	20,06	21,02	15,38	14,36	15,13	19,69	19,54	20,24	

Джерело: розраховано автором за даними [7]

Якщо отримане значення вище 40–50 балів, то банк вважають достатньо стабільним, якщо нижче 25–39 балів, то стабільність банку є сумнівною. За результатами розрахунків, коефіцієнт стабільності Приватбанку коливався від 14,36 до 21,02. На кінець розглянутого періоду коефіцієнт почав зростати і досяг у вересні 19,54, проте його величина все одно не достатня для того, щоб говорити про стабільну роботу банку. На початок року банк працював більш стабільніше, починаючи з квітня до липня показник стабільності спадав. В цілому показник стабільності банку бажає кращого, що означає, що банку потрібно звернути увагу на показники, що мають вплив на фінансову стабільність банку для підвищення

Anna Chkheilo

Associate Professor of the Department of Management, Business and Professional Communications, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute» V. N. Karazin Kharkiv National University,
Maidan Svobodi 4, 61022, Ukraine,
e-mail: anna.chkheilo@karazin.ua; ORCID ID 0000-0002-4806-3065;

Diana Kukhar

Student of another (master's) degree of higher education Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute» V. N. Karazin Kharkiv National University,
Maidan Svobodi 4, 61022, Ukraine,
e-mail: kukhardi100700@gmail.com

**FINANCIAL STABILITY AND RESISTANCE OF BANK IN
THE CURRENT CONDITIONS OF MARTIAL LAW**

Abstract. The article examines the theoretical foundations of financial stability and stability of a banking institution, examines the main interpretations of approaches to defining the concept of "financial stability". The relationship between the concepts of "financial stability" and "financial stability" was studied, and as a result, it was determined that ensuring the financial stability of banks is the basis of a stable banking system, a key to the success of economic transformations and macroeconomic development.

Indicators of financial stability and financial stability of the bank, using JSC CB "Privatbank" were studied as the main object of the study. In order to analyze the financial stability of JSC CB "Privatbank", its financial statements were examined and the reliability coefficient was calculated; financial leverage ratio; the coefficient of participation of equity capital in the formation of assets; capital multiplier factor.

The paper calculates the stability and stability indicators of the bank. For a generalized comprehensive assessment of the bank's activity, an integral indicator of the bank's financial stability was calculated using data from the financial statements for 2020-2022. As a result of the study, a methodology for assessing the financial stability and stability of the bank was determined, which takes into account the versatile aspects of the bank's activity by selecting parametric coefficients

The article examines the stability of JSC KB "Privatbank" in modern conditions of risks and losses during the martial law in Ukraine. In order to study the influence of the current conditions of martial law on the stability of the bank, the calculation of the coefficients of financial stability was carried out for the period of January-September 2022. The calculation of financial stability was carried out based on the analysis of the general coefficient of stability, the coefficient of instant liquidity, the cross coefficient, the general coefficient of liquidity, the coefficient of capital protection, the coefficient of capitalization of profit.

The study analyzed the stability of the bank based on the results of the calculations. In general, the indicator of the financial stability of the bank is not sufficient for stable functioning, the bank is recommended to pay attention to indicators that have an impact on the financial stability of the bank to increase stability, such as: equity, working and liquid assets, liabilities, both short-term and long-term, authorized and protected capital.

Key words: bank, financial stability, financial stability, integral indicator, Kromonov's method, financial condition.

JEL Classification: G21

Fig. 2, Tabl. 5, Bibl. 12

Фінанси, облік, аудит та оподаткування Finance, accounting, audit and taxation

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-3-02](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-3-02)

УДК 336.1

Борис Самородов

доктор економічних наук, професор,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,
e-mail: samorodov@karazin.ua;
ORCID ID 0000-0002-5267-1178

Роман Галич

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна,
e-mail: r.v.galych@karazin.ua; ORCID ID: 0000-0001-7958-8174

Олексій Мірошник

к.е.н., доцент, Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут» Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна;
e-mail: a.miroshnik84@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-9220-9877

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ ЧЕРЕЗ ПОСИЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Анотація. Для забезпечення сталого економічного зростання Україна, як і багато інших країн світу, ставить головним завданням проведення комплексної соціально-економічної реформи. При цьому фактори, які перешкоджають ефективності її здійснення, становлять загрозу фінансовій безпеці через втрату стійкості її складових. До таких поліаспектних факторів варто віднести поширення процесів глобалізації і цифровізації, які поряд з новими можливостями створюють нові виклики і загрози, що, в свою чергу, вимагає надійного економічного фундаменту та підтримку фінансової стабільності, формування централізованих фондів і залучення довгострокових фінансових ресурсів. Важливим інструментом, поряд з іншими, є бюджетна політика, яка поєднує регульовальну та фіскальну функції організації бюджетного процесу, оптимально і безперервно через бюджетні видатки підтримує створення ресурсу для нівелювання загроз і розвитку економіки, а індикатором її ефективності виступає бюджетна безпека. Отже, невирішеність проблемних питань забезпечення бюджетної безпеки, як стратегічного напрямку фінансової безпеки, у взаємозв'язку та взаємовпливі з фіскальною стійкістю зумовили вибір теми дослідження, її мету і завдання. Віддаючи належне внеску вчених, слід відмітити, що питання удосконалення забезпечення бюджетної безпеки в частині врахування впливу на неї фіскальної стійкості потребують подальших досліджень.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення бюджетної безпеки. Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні аспекти фіскальної стійкості як чинника впливу на бюджетну безпеку. Метою і завданням дослідження є узагальнення та систематизація теоретичних засад і методичних підходів забезпечення бюджетної безпеки, оцінювання впливу та розробка пропозицій щодо зміцнення бюджетної безпеки за рахунок удосконалення бюджетної і фіскальної політики, посилення фіскальної стійкості. Для досягнення поставленої мети, в дослідженні реалізовано завдання: узагальнено теоретичні засади бюджетної безпеки; охарактеризовано роль і значення фіскальної політики і фіскальної стійкості у забезпеченні бюджетної безпеки; здійснено діагностику стану бюджетної безпеки України; проаналізовано рівень фіскальної стійкості та оцінити її вплив на бюджетну безпеку України; розроблено практичні рекомендації для зміцнення бюджетної безпеки через посилення фіскальної стійкості.

Ключові слова: бюджетна безпека, фіскальна політика, фіскальна безпека, державний борг, фіскальна стійкість, фіскальний розрив.

Формули: 1; табл.: 5, бібл.: 20

Вступ. Для забезпечення сталого економічного зростання Україна, як і багато інших країн світу, ставить головним завдання проведення комплексної соціально-економічної реформи. При цьому фактори, які перешкоджають ефективності її здійснення, становлять загрозу фінансовій безпеці через втрату стійкості її складових. До таких поліаспектних факторів варто віднести поширення процесів глобалізації і цифровізації, які поряд з новими можливостями створюють нові виклики і загрози, що, в свою чергу, вимагає надійного економічного фундаменту та підтримку фінансової стабільності, формування централізованих фондів і залучення довгострокових фінансових ресурсів. Важливим інструментом, поряд з іншими, є бюджетна політика, яка поєднує регульовальну та фіскальну функції організації бюджетного процесу, оптимально і безперервно через бюджетні видатки підтримує створення ресурсу для нівелювання загроз і розвитку економіки, а індикатором її ефективності виступає бюджетна безпека. Отже, невирішеність проблемних питань забезпечення бюджетної безпеки, як стратегічного напрямку фінансової безпеки, у взаємозв'язку та взаємовпливі з фіскальною стійкістю зумовили вибір теми дослідження, її мету і завдання.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Теоретико-методологічним засадам забезпечення фінансової безпеки, в тому числі бюджетної безпеки як її структурної складової, присвячені наукові праці вітчизняних і закордонних вчених, зокрема, О. Барановського, О. Баранецької, І. Бабеця, В. Білоуса, З. Варналія, С. Глазьева, К. Ерроу, О. Колісника, С. Кузнецової, Дж. Стігліца, С. Фішера та інших, Р. Пероті, А. Торнел, Р. Хауссман, П. Хеллер та інші. Віддаючи належне внеску вчених, слід відмітити, що питання удосконалення забезпечення бюджетної безпеки в частині врахування впливу на неї фіскальної стійкості потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є узагальнення та систематизація теоретичних засад і методичних підходів забезпечення бюджетної безпеки, оцінювання впливу та розробка пропозицій щодо зміцнення бюджетної безпеки за рахунок удосконалення бюджетної і фіскальної політики, посилення фіскальної стійкості.

Для досягнення поставленої мети, визначені такі завдання:

- узагальнити теоретичні засади бюджетної безпеки;
- охарактеризувати роль і значення фіскальної політики і фіскальної стійкості у забезпеченні бюджетної безпеки;
- здійснити діагностику стану бюджетної безпеки України;
- проаналізувати рівень фіскальної стійкості та оцінити її вплив на бюджетну безпеку України;
- розробити практичні рекомендації для зміцнення бюджетної безпеки через посилення фіскальної стійкості.

Результати дослідження. Бюджетна безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави. Від ступеня її забезпечення залежить досягнення фінансового благополуччя суспільства, конкурентоспроможність економіки та національна безпека держави. Нова реальність фінансової безпеки зумовлена ризиками, які пов'язані з глобальними процесами, по-перше, політичною напруженістю внаслідок незадоволеності станом економічних перетворень і політичною нестабільністю на фоні зростання інформаційної відкритості, мобільності та політичної активності, проявом чого стає поширення протестного руху проти урядової політики. По-друге, ризики пов'язані зі зростанням стратифікації суспільства і неспроможністю урядів подолати бідність і забезпечити високі стандарти якості життя внаслідок хронічного дефіциту бюджету та зростання державного боргу. По-третє, ризики монопольного використання технологічних і фінансових інновацій та новітніх цифрових технологій, цифровізації економіки і фінансової сфери з одночасним зростанням вразливості до збоїв і кіберзагроз.

Критичний аналіз наукової дискусії дозволів сформувати авторське тлумачення поняття «бюджетна безпека»: синтетична категорія економіки, теорії фінансів і політології, яка пов'язана з поняттями економічної і фінансової безпеки як їх підґрунтя та матеріальної основи, фінансової і бюджетної політик як одного з механізмів і індикатора їх реалізації, економічного пресингу і фінансової стійкості як системи забезпечення протидії викликам і загрозам з метою збереження національних інтересів, зміцнення економічної незалежності і фінансової стабільності, сталого соціально-економічного розвитку.

Для повноти розкриття характеристикних особливостей бюджетної безпеки доцільно враховувати компоненти бюджетної політики (політика в області доходів і витрат, боргова політика, бюджетний ризик-менеджмент) і сукупність чинників і політичних, економічних, техногенних, екологічних, конкурентних та інших загроз

Концепція фіскальної стійкості пов'язана з фіскальною політикою і динамікою державного боргу. На нашу думку, фіскальна стійкість – це політика, яка відповідно до чинного законодавства і політичних рішень визначає еволюцію податкових і витратних співвідношень, дозволяє не втручатись в податкову систему і модель витрат для попередження накопичення боргу в довгостроковому періоді.

Цілком очевидно, що практично всі сфери національної економіки маргінальні під впливом екзогенних і ендогенних загроз і деструктивних макроекономічних процесів, які привносять високий ступінь невизначеності і непередбачувані наслідки. В свою чергу, це вимагає вжиття заходів зміцнення фінансової стабільності і забезпечення стійкої динаміки економічного зростання як на галузевому і регіональному рівнях, так і країни в цілому. Надійне підґрунтя бюджетної безпеки держави формують дохідна частина бюджету і програмне-цільове бюджетування у вимірах ієрархії та взаємозв'язку реалізації загальнодержавних і регіональних стратегічних цілей, місії та завдань фінансової безпеки, а також цілей економічних суб'єктів, що досягається завдяки побудові раціональної адміністративної структури управління бюджетним процесом.

Здійснимо оцінку фіскальної стійкості за методичним підходом Європейської комісії [1], формалізацію основних індикаторів якого надано в табл. 1

Таблиця 1

Основні індикатори фіскальної стійкості Європейської комісії

№	Індикатор	Формула розрахунку
1	Короткострокові завдання оцінюються за допомогою індикатора S0 (раннє виявлення «фіскального стресу»)	Одинадцять показників, що охоплюють основні джерела макроекономічних дисбалансів: трирічне ковзне середнє поточного рахунку платіжного балансу у відсотках до ВВП з пороговими значеннями 6 і -4%; чиста міжнародна інвестиційна позиція як відсоток від ВВП з граничним значенням -35%; п'ятирічне процентна зміна частки ринку експорту з граничним значенням -6%; - трирічне процентна зміна номінальної вартості праці на одиницю продукції з пороговими значеннями 9% для країн єврозони і 12% для країн, що не входять в єврозону; трирічне процентна зміна реального ефективного обмінного курсу на основі дефляторів СІПЦ і ІСЦ порівняно з іншими промисловими країнами (кількість країн - 41) з граничними значеннями - / 5% для країн єврозони і - / 11% для країн, що не входять в єврозону; борг приватного сектора (консолідований) в відсотках від ВВП з граничним значенням 133%; потік кредитів приватного сектора у відсотках від ВВП з граничним значенням 15%; зміна цін на житло в річному обчисленні з урахуванням дефлятора споживання Євростату, порогове значення дорівнює 6%; загальний борг державного сектора в процентах від ВВП з граничним значенням 60%; - трирічне ковзне середнє значення рівня безробіття з граничним значенням 10%; зміна в сукупних зобов'язаннях фінансового сектора в річному численні з граничним значенням 16,5% .

2	Середньострокові завдання оцінюються на основі модифікованого індикатора S1 («фіскальний розрив »)	Кількісна оцінка необхідної бюджетної коригування для досягнення 60% порогового значення державного боргу 2030 г. Для оцінки використовуються наступні значення індикатора: - якщо значення менше нуля, країні присвоюється низький рівень ризику; - якщо значення знаходиться між 0 і 3 (що вимагає структурного коректування первинного балансу до 0,5 п.п. ВВП на рік до 2020 р), присвоюється середній рівень ризику; - якщо значення більше 3 (що означає необхідність у структурній коригування більш ніж 0,5 п.п. ВВП на рік), присвоюється високий рівень ризику
3	Довгострокові проблеми оцінюються за допомогою індикатора S2 (фіскальні ризики, пов'язані зі старінням населення)	Показує коригування поточного структурного первинного балансу, необхідну для відповідності міжчасового бюджетного обмеження нескінченного горизонту, коли поточні і майбутні урядові доходи, включаючи державний борг, відповідають майбутнім витратам, в тому числі додатковим витрат, які пов'язані зі старінням населення. Для оцінки використовуються наступні значення індикатора: - якщо значення індикатора менше 2, то присвоюється низький ризик; - якщо значення знаходиться між 2 і 6, то присвоюється середній ризик; - якщо значення більше ніж 6, то присвоюється високий ризик.

Джерело: розроблено автором на основі джерел [1; 2]

Індикатор фіскального розриву S1 є показником фіскальної стійкості і визначає процентне збільшення доходів уряду або скорочення його видатків, необхідних для балансування державних фінансів у довгостроковому періоді. Він ґрунтується на прогнозах економічного зростання, процентних ставок і сальдо бюджету [2]. Початкові дані для розрахунку для обраного аналізованого періоду 2009-2023 рр. надано в табл.2

Таблиця 2

Дані дослідження

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Валовий борг, % ВВП	79,1	80,9	17,8	60,9	50,3	68	64,6	60	55
Частка боргу, номінована в іноземній валюті, %	64,3%	64,2%	64,4%	58,0%	59,5%	59,5%	59,5%	59,5%	59,5%
Курс долара США	24	27,19	28,07	27,46	28,95	27,0	28,9	28,6	31,0
Індекс зростання курсу долара США до попереднього року	1,522	1,133	1,032	0,978	1,054	0,931	1,061	1,010	0,923
Номінального ВВП	1979458	2383182	2982920	3558706	3974564	3835,4543	4505,9	5089,4	5689,7
Індекс номінального ВВП до попереднього року	1,263	1,204	1,252	1,193	1,117	0,965	1,175	1,129	1,118
Середня ставка обслуговування державного боргу, % річних	7,75	7,35	6,5	7	7,3	7,4	8,6	7,2	7,2
Середня ставка обслуговування державного боргу, в форматі індексу	1,0775	1,0735	1,065	1,07	1,073	1,074	1,086	1,072	1,072

За результатами розрахунків індикатору фіскального розриву S1 для України (табл. 3) маємо для періоду, 2015-2019 рр. – 5,91% ВВП, 2019-2023 рр. – -1,08% ВВП.

Таблиця 3

Розрахункові значення індикатору фіскального розриву S1 для України

Показник	Періоди		
	2009-2013 рр.	2014-2019 рр.	2019-2023 рр.
Рік початку фіскального коригування	2009	2014	2019
Кількість років фіскального коригування	5	6	5
Бажаний рівень боргу на кінець періоду, % ВВП	60	60	55
Знаменник компонентів:	7,857	9,853	7,895
А (стартова обтяжливність боргу), % ВВП	2,9397	3,8978	-0,581
Б (доступність цільового рівня боргу), % ВВП	-0,687	2,01979	-0,477
С (податкова політика), % ВВП	0,007025	-0,002	-0,028
Фіскальний розрив (А+Б), % ВВП	2,252	5,918	-1,058
Фіскальний розрив (А+Б+С), % ВВП	2,259	5,916	-1,085
Рівень фіскального ризику	середній	високий	низький
Щорічний обсяг фіскального коригування (А+Б)	0,452	0,986	-
Щорічний обсяг фіскального коригування (А+Б+С)	0,452-	0,986	-

Created by the authors [3]

Позитивні значення компоненти А в перших двох періодах 2,94% ВВП і 3,898% ВВП свідчать про несприятливі макроекономічними умовами для обслуговування, натомість у 2019-2023 рр. від'ємне значення (-0,581% ВВП) умови обслуговування боргу поступово стають більш сприятливі. Позитивне значення компоненти Б (2,02% ВВП) вказує на додаткове структурне навантаження на державні фінанси для зменшення (наближення) величини державного боргу до безпечного цільового рівня (60%) і, таким чином, підвищення фінансової стійкості держави. Фіскальна політика, починаючи з 2014 р., позитивно впливає на фіскальний розрив.

Зменшення (+) або зростання (-) дохідної частини бюджету зумовлене дією змін фіскального законодавства (податкових ставок, розширенням бази оподаткування, удосконаленням адміністрування податків тощо), а зменшення (до 0,02% ВВП) у 2015-2017 рр. відбулось внаслідок військових дій на Сході, у 2020 р. (0,03 % ВВП) – коронавірусної інфекції.

Результати показують, що протягом 2009-2013 рр. рівень фіскального ризику був середній, що передбачає коректування первинного балансу до 0,5 п.п. на рік до 2013 р., а саме на 0,452% ВВП. Натомість у 2014-2019 рр. ризик був високим, що передбачає коректування первинного балансу більш ніж 0,5 п.п. на рік до 2019 р., а саме на 0,986% ВВП.

Компоненти індексу поточної обтяжливості обслуговування боргу (рис. 2.2) свідчать, що найістотніше погіршення обслуговування боргу відбулось у 2014-2015 рр. під час економічної кризи. Це стало слідством фіскального домінування (підпорядкування монетарної політики поточним цілям і задачам фіскальної політики). Уряд через випуск і продаж ОВДП фінансував вирішення низки проблеми (погашення заборгованості з ПДВ, збільшення статутного капіталу банків, капіталізацію НАК «Нафтогаз», соціальні виплати тощо). Така «прихована» емісія спричинила накопичення дисбалансів, які реалізувалися протягом кризи 2014-2015 рр.

Таким чином, індикатор фіскального розриву України засвідчує високий ступінь нестійкості державних фінансів у середньостроковій перспективі. Джерелами дестабілізації

є високий рівень державного боргу, зниження економічного потенціалу, високі витратами на оборону і соціальне забезпечення тощо.

Для визначення впливу фіскальної стійкості на бюджетну безпеку розраховуємо індекс фіскальної вразливості, що дозволяє оцінити фіскальну ситуацію в країні, узагальнюючи обрані фіскальні показники, оцінити ступінь відхилення від «історичних стандартів», які виражені як середні 10-річні значення [4]. Відповідно до методології фіскальні показники поділяються на: 1) ключові фіскальні змінні; 2) довгострокові фіскальні тенденції; 3) показники управління (табл. 4).

Таблиця 4

Показники, що використовуються для обчислення індексу фіскальної вразливості

Показники	Субіндекси
Співвідношення ставки обслуговування державного боргу і темпу приросту номінального ВВП	Ключові фіскальні показники (F1)
Валовий борг, % ВВП	
Структурний первинний баланс, % ВВП	
Короткострокові боргові зобов'язання/Загальний борг	Показники управління(F2)
Частка боргу в національній валюті, % від ВВП	
Частка боргу в іноземних валютах, % від ВВП	
Зовнішній борг / Валовий борг	
Загальний коефіцієнт народжуваності	Довгострокові фіскальні тенденції (F3)
Довгострокові прогнози зміни державних витрат на охорону здоров'я, % ВВП	
Довгострокові прогнози зміни державних пенсійних витрат, % ВВП	
Показник старіння нації	

Джерело: [4]

Перша група показників відображає сумісність динаміки державного боргу з фіскальною стійкістю, друга – оцінює наскільки довгострокові економічні виклики, пов'язані з демографічною ситуацією, впливають на прогнозовані фіскальні змінні та на платоспроможність/стійкість, а показники управління оцінюють структуру державних активів і пасивів, її вплив на збільшення чи зменшення ризику рефінансування. Враховуючи обмеженість та відсутність даних, було розраховано лише дві групи показників, а саме ключові фіскальні показники (F1) та показники управління (F2), що дозволило визначити індекс фіскальної вразливості як середнє арифметичне (табл. 5).

Таблиця 5

Розрахункові показники індексу фіскальної вразливості на інтегрального показника бюджетної безпеки протягом 2009-2020 рр.

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ключові фіскальні показники (F1)	4,7	1,1	0,61	2,8	3,2	7,1	9,1	8,8	1,2	6,2	7,7	8,5
Показники управління (F2)	7,7	8,5	9,2	9,2	2,2	0,6	5,5	4,6	5,2	4,2	1,2	1,8
Індекс фіскальної вразливості	6,2	4,8	4,9	6	2,7	3,85	7,3	6,7	3,2	5,2	4,45	5,15
Інтегральний показник бюджетної безпеки (Budget_security)	59,6	56,9	67,1	57,8	57,6	55,8	64,3	61,8	63,8	54,8	55,5	42,1

Джерело: розроблено авторами

Одержані значення показників індексу фіскальної вразливості вказують на «високий» рівень вразливості якщо близькі до 10, «нормальний» - якщо близькі до 5. Аналіз субіндексів фіскальної вразливості свідчить про наявні проблеми з управлінням структурою державного боргу та підвищенням ризиковості протягом 2009-2012 рр., що було пов'язано із збільшенням частки короткострокових боргових зобов'язань (на 37,6%) та зростанням частки боргу в національній валюті (на 35%). У 2014-2016 рр. підчас економічної кризи відбулося зростання валового боргу на 75% та збільшення навантаження на його обслуговуванні, що підвищило ступінь фіскальної вразливості. В 2019-2020 рр. спостерігалась висхідна тенденція показників валового боргу по відношенню до ВВП (50,3% у 2019 р. і 68% у 2020 р.), що разом із сповільненням темпів приросту ВВП (більш ніж на 40%), а також змінами у структурному первинному балансі, зростанням видаткової його частини, призвели до збільшення субіндексу F1, значення якого в цій період становили вище середнього рівня та свідчили про підвищення фіскальної вразливості.

У 2020 р. відбулося зменшення рівня ВВП, доходів бюджету та збільшення бюджетних видатків на соціальні потреби, що зумовлені більшою мірою каронакризою. Проте більш детально вплив цих факторів можна спостерігати при розрахунку субіндексу F3, що відображає довгострокові фіскальні тенденції.

Враховуючи мету дослідження, а саме визначення впливу фіскальних змінних, що характеризують фіскальну стійкість, на бюджетну безпеку, було розраховано рівень бюджетної безпеки за 4 індикаторами за період з 2009 по 2020 роки [5]. Значення індикаторів стану бюджетної безпеки України за 2009-2020 рр. узагальнено в табл. Б.4., а їх нормовані значення у табл. Б.5 Додатку Б. Отримані нормовані значення індикаторів було скориговано на вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника рівня бюджетної безпеки, результати розрахунків відображено у табл. Б.5. Залежність між рівнем бюджетної безпеки та показниками фіскальної стійкості, а саме субіндексами фіскальної вразливості (F1, F2) та індексом фіскальної стійкості на середньостроковий період (S1), визначено шляхом побудови багатофакторної регресійної моделі:

$$I_{\text{ББ}} = 48,02 + 1,85 * S_1 + 1,11 * F2 - 0,49 * F1 \quad (1)$$

де, $I_{\text{ББ}}$ - інтегральний показник бюджетної безпеки, S_1 - індикатор фіскальних розривів, а F2, F1- субіндекси фіскальної вразливості.

Відповідно до отриманих розрахунків модель є адекватною, про що свідчить значення коефіцієнта детермінації ($R^2=0,71$), значення нормованого R-квадрату ($R^2_{\text{adj}}=0,60$), значимий F-критерій, а параметри моделі є статистично значимими на 1 % та 5 % рівнях значущості крім показника F1, який є незначимим. За результатами можна зробити такі висновки: 1) варіація рівня бюджетної безпеки України протягом 2009-2020 рр. на 71 % пояснюється зміною показників фіскальної стійкості; 2) існує пряма залежність між рівнем бюджетної безпеки і фіскальною стійкістю, а саме при збільшенні на 1 п.п. як індикатора фіскальних розривів, так і субіндекса фіскальної вразливості рівень бюджетної безпеки збільшується на 1,85 п.п. та 1,11 п.п. відповідно. Зростання показника S_1 свідчить про збільшення доходів або скорочення видатків уряду, необхідних для балансування державних фінансів, що в свою чергу призводить до зростання рівня бюджетної безпеки. Зростання показника F2 до «нормального» рівня фіскальної вразливості також підвищує рівень бюджетної безпеки.

За прагматичним підходом фіскальна стійкість передбачає стабільність і гнучкість фіскальних правил (боргових, балансу бюджету, структурного балансу, витрат і доходів), які визначають довгострокові обмеження, слугують орієнтирами і стимулами для бюджетної і фіскальної політики. Їх упровадження дозволяє підвищити фіскальну відповідальність уряду,

здійснювати цілеспрямований регулюючий вплив на формування і контроль за виконанням державного бюджету як запоруки бюджетної безпеки.

До цілей оптимізації фіскальної політики в контексті забезпечення бюджетної безпеки поряд, зокрема, з такими заходами, як ефективне використання регуляторного потенціалу для мобілізації доходів до бюджету, підвищення фіскальної ефективності податкової системи через систему важелів для поживлення економічної активності, реформування бюджетної системи для забезпечення ефективності здійснюваних видатків, системного управління державним боргом, пандемія зумовила необхідність нових підходів фіскальної політики, правил і стимулювання залежно від динаміки її поширення та адаптивного реагування на фази економічного циклу.

Пандемія показала, що антикризові заходи збільшили бюджетні витрати (в деяких країнах вони досягли до 4% ВВП), що може зумовити зростання ризику збільшення державного боргу і втрати ним стійкості. В системі таких заходів активізовано фіскальні стимули, як композицію фіскальних норм і правил, що адаптивно і гнучко забезпечують фіскальну ефективність при мінімальній дискримінації економічних інтересів суб'єктів економічних відносин і збереженні довіри до фіскальних органів і держави в цілому.

Проведений компаративний аналіз досвіду антикризових заходів в частині фіскальних стимулів показав, що країни світу впроваджують і корегують їх пакети залежно від фаз активності коронавірусу. Єдність підходів спостерігається в такому: 1) підтримка малого і середнього бізнесу – пільгове кредитування (Таїланд [6]), списання податкового боргу, який не перевищує 3060 грн, короткострокове звільнення від сплати єдиного податку, відстрочення погашення податкового боргу платників податків (фізичних осіб) (Україна [7]); 2) податкові пільги і трансфери працевлаштування, працівникам, студентам (США [8], Канада), одноразова матеріальна допомога громадянам, одноразова матеріальна допомога бізнесу для збереження робочих місць, одноразова компенсація бізнесу для сплати ЄСВ за найманих працівників (Україна [9, 10]), відмова від вимоги або скорочення зборів на соціальне забезпечення (Греція, Іспанія); 3) державна підтримка окремих галузей, які мають значну частку в структурі ВВП, зокрема, туристичної (Таїланд), звільнення від ПДВ сфери послуг на необмежений час і повне відшкодування для підприємств, які забезпечують захист і локалізацію пандемії (Китай [11]), звільнення від ПДВ лікарських засобів і медичного обладнання, необхідного для боротьби з пандемією (Україна), прискорення повернення, спрощення в підвищення порогу ПДВ (Колумбія, Корея, Нова Зеландія); 4) податок на підприємницьку діяльність – наприклад, зменшення до 10% (проти 25%) на 2020-2022 рр. (Чилі), збільшення ліміту доходу для єдиного податку (Україна), відтермінування (країни ЄС [12]); 5) підтримка інвестицій – нульова ставка податку на 10 років для нових інвестицій або зменшення до 15% (проти 24%) на 15 років для компаній з основними фондами більше 114 млн дол. США, фіскальні пільги для стартапів протягом 3 років після створення (Малайзія [13]), продовження інвестиційного податкового кредиту на 2 роки і податкового кредиту на виробництво на рік для інвестицій в екологічно чисту енергію та енергоефективність (США); 6) кредитування доступного житла – мінімальна кредитна ставка 4% для податкової пільги на житло громадянам з низьким доходом (США), відтермінування виплати процентів за заборгованістю по іпотеці (Іспанія); 7) податкові кредити та знижки для нових ринків, медичного страхування, працевлаштування (США); 8) податок на землю і нерухомість – короткострокове відтермінування сплати (Україна); 9) зміна термінів подачі податкових декларацій (Китай), продовження термінів подання фінансової звітності (Україна); 10) призупинення фіскальних перевірок і відкладення податкових реформ (Канада, Великобританія, Польща [14]).

Прийнятий в Україні пакет фіскальних стимулів [7] є пакетом екстреного реагування, орієнтований переважно на стримання і пом'якшення впливу пандемії. На нашу думку, він може бути доповнений: 1) тимчасовою зміною правил амортизації протягом 2021-2022 рр., а

саме 100% амортизація вартості активів в тому році, в якому вони були придбані або 50% на рік, коли починається використання активу, 100% амортизація нематеріальних активів; 2) розробки схеми збереження кадрів, повернення звільнених працівників на умовах неповного робочого дня і створення нових робочих місць для молодих працівників за рахунок податкових пільг і субсидій на заробітну плату; 3) підтримка домогосподарств, розширюючи терміни дії грошових трансферів, поширюючи їх на працюючих в неформальній економіці і самозайнятих осіб, які постраждали внаслідок пандемії; 4) розширення пільгового податкового режиму для стимулювання інвестицій і реформування охорони здоров'я; 5) підтримка цифрової економіки шляхом 50% звільненням від податку на прибуток протягом трьох років для компаній, які впроваджують цифрові технології і розробляють програмне забезпечення в напрямку штучного інтелекту, аналізу великих даних і машинного навчання. Це дозволить посилити ділову активність і забезпечити відновлення економіки України.

Розуміючи необхідність антикризових заходів подолання наслідків пандемії і забезпечення відновлення економіки України в постпандемічний період, для зміцнення бюджетної безпеки варто докласти зусилля на вирішення проблем, які набули хронічного характеру. Це в свою чергу повинно передбачити: досягнення збалансованої державної фінансової політики, у тому числі через формування ефективного фіскального простору і управління бюджетної безпеки; дотримання науково обгрунтованого і публічно правового підходу до підготовки і виконання бюджету; зміцнення бази доходів і зниження боргу домогосподарств; оптимізацію витрат державного бюджету і податкового навантаження; розвиток бюджетної і податкової децентралізації тощо.

Зауважимо, що варто на практиці реалізувати «золоте правило» державних фінансів через запровадження принципів фіскальної політики Кодексу податково-бюджетної стабільності з дотриманням принципів (прозорість, стійкість в реалізації політики, відповідальність, справедливість між поколіннями і ефективність) [15]. При цьому важливе неухильне дотримання фіскальних правил, що капітальні видатки повинні перевищувати дефіцит бюджету, збільшення поточних витрат обмежується середнім номінальним зростанням ВВП за попередні роки, обмеження не застосовуються у виняткових випадках (економічні кризи, техногенні катастрофи, війни тощо), встановлення середньострокових цільових показників боргу та визначення механізмів його коригування узгоджено до короткострокових орієнтирів здійснюваної політики, удосконалення інституційних механізмів дотримання фіскальних правил і механізмів моніторингу, стимулів і санкцій для забезпечення стабільності співвідношення боргу до ВВП на рівні менше 60%.

Отже, майже усі запропоновані удосконалення забезпечення бюджетної безпеки знаходяться у площині фіскальної політики держави, негайна реалізація яких дозволить удосконалити фіскальний простір і сформуванати фіскальну основу для постпандемічного відновлення національної економіки і зростання ВВП на середньострокову перспективу.

Спираючись на дослідження викликів і загроз фінансової безпеки в умовах цифрової економіки [16], обгрунтуємо потенційні можливості поліаспектного впливу цифрових технологій та фінансових інновацій на їх основі на бюджетну безпеку.

Так, викликом зі значним потенційним трансформаційним ефектом для бюджетної безпеки є криптовалюта, а саме перетворення заощаджень у високо ризиковані інвестиції через конвертацію фіатних грошей, формування нелегітимних фінансових потоків та їх використання в тіньовій економіці, що створює нові ризики і зменшує базу оподаткування і бюджетні надходження.

Не вдаючись в технічну сутність криптовалюти та проблеми відсутності єдності підходів її правової легалізації і визначення статусу, відмітимо в рамках предмету дослідження важливість питання обліку та оподаткування криптовалюти. Сьогодні для України можна вважати позитивним кроком прийняття Верховною радою в першому читанні

проекту Закону України «Про віртуальні активи» (доопрацьований у вересні 2020 р.) [17], де під віртуальним активом розуміється: «сукупність даних в електронній формі, яка має вартість та існує в системі обігу віртуальних активів. ... може бути як самостійним об'єктом цивільного обороту, так і посвідчувати майнові або немайнові права, зокрема, права вимоги на інші об'єкти цивільних прав». Таке визначення викликає багато запитань, адже він більше концентрує увагу інституційних і правових аспектах адміністрування ніж на фінансово-економічних, що не відповідає підходам інших країн і міжнародних фінансових організацій і певною мірою блокує впровадження віртуальних активів в Україні. Наприклад, ЄЦБ у Директиві ЄС №2018/843 від 30.05.2018 р. вважає, що це «цифрове представлення вартості, яке не належить та не гарантована центральним банком або іншим державним органом, законодавчо не визнається як валюта чи гроші, але приймається фізичними та юридичними особами як засіб обміну, може передаватися, зберігатися та торгуватися в електронному вигляді» [18]. Країнами світу вже напрацьовано підходи до стандартизації обліку криптовалюти та її оподаткування, зокрема, для майнерів, криптоінвесторів криптовалютних бірж, споживачів криптоактивів (США, Німеччина, Канада, Індія, Сінгапур, Південна Корея, Киргизстан та ін.). Це є свідченням напрацювань для трансформації національних податкових систем і податкового законодавства, нових підходів для здійснення податкового контролю і підвищення фінансової дисципліни в умовах цифрової економіки.

Вважаємо, що для України корисним може бути авторитетна позиція Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) і Ради зі стандартів бухгалтерського обліку (AcSB), а також досвід Білорусії, яка розробила Національний стандарт бухгалтерського обліку та звітності «Цифрові знаки (токени)». Для розвитку цифрової економіки і криптоіндустрії Білорусія ввела фіскальні стимули, зокрема, до 2023 року не знімається податок на додану вартість і прибуток від майнінгу, створення, придбання, відчуження токенів. Такий підхід не суперечить світовій практиці, де поряд з ним стягується податок на приріст капіталу з операцій з обміну криптовалюта на звичайні гроші (США) і на багатство (Норвегія, Фінляндія, Німеччина), прибутковий податок на операції з купівлі-продажу криптовалюта (Австралія) і криптовалютні операції (Великобританія). Натомість у вітчизняних законопроектах внесення змін в Податковий кодекс пропозиції щодо оподаткування не можна вважати прийнятними через суперечливість сучасній міжнародній практиці.

Цифрові технології мають потенціал для управління державними фінансами і адміністрування податків. До таких технологій відносяться блокчейн і смарт-контракти на їх основі, штучний інтелект і машинне навчання, великі дані (Big Data). Вважаємо, що впровадження технології Big Data є новим етапом еволюційного розвитку вітчизняної система адміністрування податків, адже вона дозволяє відслідковувати і оподатковувати цифрову ділову активність в умовах стрімкого зростання обсягів транзакцій шляхом накопичення і обробки даних стосовно ПДВ, податків на товари і послуги для формування щоденних і місячних звітів, обміну ними в рамках правил розкриття інформації для підвищення прозорості оподаткування, виявлення тенденцій та здійснення прогнозного аналізу його моделей. Використання штучного інтелекту може стати основою нової стратегії оподаткування в частині управління фінансовими і репутаційними ризиками, підвищення ефективності та результативності.

Висновки. Бюджетна безпека – важлива складова фінансової безпеки, її фундамент та матеріальна основа. Забезпечення бюджетної безпеки є винятковою прерогативою держави в питаннях бюджетної політики і постійного моніторингу її рівня, реалізації фіскальних правил і стимулів. Проведене наукове дослідження дало змогу сформулювати низку висновків теоретико-методичного та практичного характеру, котрі забезпечили досягнення поставленої мети.

1. Теоретичне узагальнення наукової літератури стосовно сутності бюджетної безпеки дозволило визначити її характеристичних ознаки в умовах формування нової реальності фінансової безпеки, яка зумовлена певними ризиками. Виявлено суб'єктно-об'єктну сутність, предмет і завдання бюджетної безпеки, а критичний аналіз наукової дискусії дозволив сформувати авторське тлумачення цього поняття, яке, на відміну від існуючих, підкреслює його синтетичну природу з позиції економіки, теорії фінансів і політології через взаємозв'язок понять економічної і фінансової безпеки, економічного пресингу і фінансової стійкості, економічної незалежності і фінансової стабільності. Узагальнено чинники та загрози бюджетної безпеки.

2. Охарактеризовано роль і значення фіскальної політики і фіскальної стійкості у забезпеченні бюджетної безпеки. Обґрунтовано авторську точку зору на фіскальну стійкість, спираючись на сутність, передумови і чинники створення фіскального простору і побудови фіскальної політики.

3. В роботі проведено діагностику стану бюджетної безпеки України через аналіз динаміки надходжень податків та зборів до державного бюджету в розрізі окремих платежів протягом 2017-2020 рр., здійснено оцінку бюджетної безпеки за індикативним підходом згідно Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України. Критичне і незадовільне значення індикаторів дозволило дійти висновку, що наявні окремі загрози бюджетної безпеки можуть викликати системну кризу і дестабілізацію національної економіки.

4. Проаналізовано рівень фіскальної стійкості за методичним підходом Європейської комісії протягом 2014-2023 рр. шляхом розрахунку індикатора фіскального розриву України. Встановлено високий ступінь нестійкості державних фінансів у середньостроковій перспективі. Надано оцінку впливу фіскальної стійкості на бюджетну безпеку України, а саме: 1) варіація її рівня протягом 2014-2020 рр. на 71 % пояснюється зміною показників фіскальної стійкості, між рівнем якої та бюджетною безпекою є пряма залежність, тобто при збільшенні на 1 п.п. як індикатора фіскальних розривів, так і субіндекса фіскальної вразливості рівень бюджетної безпеки збільшується на 1,85 п.п. та 1,11 п.п. відповідно. Зростання індексу фіскальної стійкості S1 свідчить про збільшення доходів або скорочення видатків уряду, необхідних для балансування державних фінансів, що в свою чергу призводить до зростання рівня бюджетної безпеки. Зростання показника фіскальної вразливості F2 до «нормального» рівня також підвищує рівень бюджетної безпеки.

5. Результати компаративного аналізу антикризових заходів в частині впровадження фіскальних стимулів в умовах пандемії, показали їх гнучкості та адаптивності відповідно до фаз економічного циклу та динаміки її поширення. Розроблено рекомендації для доповнення пакету фіскальних стимулів зміцнення бюджетної безпеки України, зокрема, впровадження: змін до правил амортизації, збереження кадрів і створення нових робочих місць, підтримки домогосподарств, розширення пільгового податкового режиму для стимулювання інвестицій і реформування охорони здоров'я, підтримки цифрової економіки.

6. Обґрунтовано особливості цифрової трансформації і потенційні можливості цифрових технологій для управління державними фінансами та адміністрування податків. Доведено, що максимальний потенційний ефект на бюджетну безпеку має криптовалюта, враховуючи який доцільно стандартизувати підходи її обліку та оподаткування, спираючись на позитивний зарубіжний досвід. Наголошено на необхідності зваженого впровадження цифрових технологій для цілей оподаткування.

Підводячи підсумок, наголосимо, що забезпечення бюджетної безпеки потребує підтримки збалансованого зростання податкових надходжень, де важливе значення має фіскальна стійкість як пріоритет і основа фінансової політики, оптимізації системи державних запозичень і ефективного розподілу бюджетних ресурсів для своєчасного виконання державою своїх зобов'язань.

Список використаної літератури

1. European Commission. Fiscal Sustainability Report. 2012. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-8_en.pdf. (дата звернення: 04.08.2022).
2. Пашкевич И. Мировой опыт оценки фискальных рисков. *Банковский вестник*. 2017. С. 58–63. URL: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10373.pdf>. (дата звернення: 04.08.2022).
3. Державний бюджет України. Міністерство фінансів України : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>. (дата звернення: 04.08.2022).
4. Baldacci, E., McHugh, J., Petrova, I. Measuring fiscal vulnerability and fiscal stress: a proposed set of indicators. IMF Working Paper, 2011. No. WP/11/94.
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ від 29.10.2013 р. № 1277. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>. (дата звернення: 04.08.2022).
6. Thailand Issues New COVID-19 Stimulus Package to Accelerate Investments URL : <https://www.aseanbriefing.com/news/thailand-issues-new-covid-19-stimulus-package-to-accelerate-investments/>
7. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, введених з метою запобігання поширенню на території України на гострі респіраторні хвороби COVID-19, викликані коронавірусів SARS-CoV- 2» № 1072 –IX».
8. New coronavirus stimulus package contains some big tax items. URL: <https://www.accountingtoday.com/news/new-coronavirus-stimulus-package-contains-some-big-tax-items>. (дата звернення: 04.08.2022).
9. Закон України Про внесення змін до статті 28 Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік". URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T201073.html. (дата звернення: 04.08.2022).
10. Боремся с коронавирусом: вторая попытка законодателя. URL: <https://i.factor.ua/journals/nibu/2020/april/issue-28/article-107824.html>. (дата звернення: 04.08.2022).
11. China announces tax relief measures to tackle coronavirus disruption. URL: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1kijn20mxcfyj/china-announces-tax-relief-measures-to-tackle-coronavirus-disruption/>. (дата звернення: 04.08.2022).
12. The initial fiscal policy responses of euro area countries to the COVID-19 crisis https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202101_03~c5595cd291.en.html (дата звернення: 04.08.2022).
13. Malaysia Proposes Tax Incentives in Covid-19 Stimulus Package. URL: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/malaysia-proposes-tax-incentives-in-covid-19-stimulus-package>. (дата звернення: 04.08.2022).
14. Special Feature: Tax and fiscal policy responses to the COVID-19 crisis. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/da2badac-en/index.html?itemId=/content/component/da2badac-en> (дата звернення: 04.08.2022).
15. Kopits G. Fiscal Rules: Useful Policy Framework or Unnecessary Ornament. IMF Working Paper, 2001, WP/01/145.
16. Пантелєєва Н.М. Фінансова безпека в умовах цифрової економіки: очікування і реальність. *Фінансовий простір*. 2020. № 2(38). С.22-37. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289)
17. Проект Закону України «Про віртуальні активи». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110. (дата звернення: 04.08.2022).
18. Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EU and 2013/36/EU. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0843>. (дата звернення: 04.08.2022).
19. Самородов Б. В., Галич Р. В., Шевченко В. І., Данілець Д. Fiscal operations on the way of ensuring budget security of Ukraine in crisis 2022 Scientific journal "Public security and public order"; Mykolas Romeris university (Lithuania, Vilnius.). 2022. No. 29. URL: <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/index>. (дата звернення: 04.08.2022).
20. Данілець Д. Галич Р. В. Вплив фіскальної стабільності на бюджетну безпеку держави. Матеріали Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт URL: <https://cherkasy-unit.lnu.edu.ua/naukova-diialnist/>. (дата звернення: 04.08.2022).

Стаття надійшла до редакції 08.08.2022

Статтю рекомендовано до друку 07.09.2022

References

1. European Commission. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (2012). *Fiscal Sustainability Report 2012*. European Economy 8/2012. Retrieved from: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-8_en.pdf.
2. Pashkevich I. (2017). Mirovoy opyt otkeni fiscal riskov [World experience in assessing fiscal risks]. *Bankovskiy Vestnyk*, 3. 58–63. Retrieved from: <https://www.nbrb.by/bv/articles/10373.pdf> [in Ukrainian].
3. State budget of Ukraine. *Ministry of Finance of Ukraine: website*. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> [in Ukrainian].
4. Baldacci, E., McHugh, J., Petrova, I. (2011). Measuring fiscal vulnerability and fiscal stress: a proposed set of indicators. *IMF Working Paper*, WP/11/94. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Measuring-Fiscal-Vulnerability-and-Fiscal-Stress-A-Proposed-Set-of-Indicators-24815>
5. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku ravnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]. (2013). Order dated 10/29/2013 №1277.

- Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
6. Falak Medina. (2021). Thailand Issues New COVID-19 Stimulus Package to Accelerate Investments. *ASEAN Briefing*. Retrieved from: <https://www.aseanbriefing.com/news/thailand-issues-new-covid-19-stimulus-package-to-accelerate-investments/>.
 7. Law of Ukraine On Amendments to the Tax Code of Ukraine and other laws of Ukraine regarding social support of taxpayers for the period of implementation of restrictive anti-epidemic measures introduced to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19, caused by SARS-CoV- 2. №1072- IX. (04.12.2020). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-20#Text> [in Ukrainian].
 8. Michael Cohn. (December 21, 2020). New coronavirus stimulus package contains some big tax items. *Accounting Today*. Retrieved from: <https://www.accountingtoday.com/news/new-coronavirus-stimulus-package-contains-some-big-tax-items>.
 9. Law of Ukraine On Amendments to Article 28 of the Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2020”. №1072- IX. (December 10, 2020). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T201073.html [in Ukrainian].
 10. Ambroziak N., Voitenko T., Pavlenko O., Ushakova L., Khmelevskiy I. (2020). Boremsia s koronavirusom: vtoroia porytko zakonodatelia [Fighting the coronavirus: the second demand of the legislator]. *NALOHY & BUKhUChET*, 28. Retrieved from: <https://i.factor.ua/journals/nibu/2020/april/issue-28/article-107824.html> [in Ukrainian].
 11. Lewis Lu. (2020). China announces tax relief measures to tackle coronavirus disruption. *International Tax Review*. Retrieved from: <https://www.internationaltaxreview.com/article/b1kjjn20mxcfyj/china-announces-tax-relief-measures-to-tackle-coronavirus-disruption>.
 12. Haroutunian S., Osterloh S., Sławińska K. (2021). The initial fiscal policy responses of euro area countries to the COVID-19 crisis. *European Central Bank*. Retrieved from: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202101_03~c5595cd291.en.html.
 13. Hamza Ali. (2020). Malaysia Proposes Tax Incentives in Covid-19 Stimulus Package. *Bloomberg Tax*. Retrieved from: <https://news.bloombergtax.com/daily-tax-report-international/malaysia-proposes-tax-incentives-in-covid-19-stimulus-package>.
 14. OECD. (2020). Special Feature: Tax and fiscal policy responses to the COVID-19 crisis. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/da2badac-en/index.html?itemId=/content/component/da2badac-en>.
 15. Kopits G. (2001). Fiscal Rules: Useful Policy Framework or Unnecessary Ornament. *IMF Working Paper*, WP/01/145.
 16. Panteleeva N.M. (2020). Finansova bezpeka v umovakh tsyvrovoi ekonomiky: ochikovannia i realnist [Financial security in the digital economy: expectations and reality]. *Finansovyi prostir*, 2(38). 22-37. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289) [in Ukrainian].
 17. Draft Law of Ukraine "On Virtual Assets" Retrieved from: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110 [in Ukrainian].
 18. Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EU and 2013/36/EU Retrieved from: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L0843>.
 19. Samorodov B.V., Galich R.V., Shevchenko V.I., Danilets D. (2022) Fiscal operations on the way of ensuring budget security of Ukraine in crisis. *Public security and public order*, 29. 199-212. Retrieved from: <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/index> [in Ukrainian].
 20. Danilets D., Halych R.V. The influence of fiscal stability on the budgetary security of the state. Materials of the All-Ukrainian competition of student scientific works. Retrieved from: <https://cherkasy-unit.lnu.edu.ua/naukova-diialnist/> [in Ukrainian].

The article was received by the editors 08.08.2022

The article is recommended for printing 07.09.2022

Borys Samorodov

Doctor of Economics, Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, e-mail: samorodov@karazin.ua; ORCID ID 0000-0002-5267-1178

Roman Galych

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Educational and Scientific Institute "Karzinsky Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine; e-mail: r.v.galych@karazin.ua; ORCID ID: 0000-0001-7958-8174

Oleksii Miroshnyk

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Educational and Scientific Institute "Karzinsky Banking Institute" V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine; e-mail: a.miroshnik84@gmail.com; ORCID ID:0000-0002-9220-9877

ENSURING THE BUDGET SECURITY OF UKRAINE DURING THE CRISIS THROUGH STRENGTHENING OF FISCAL STABILITY

Abstract. In order to ensure sustainable economic growth, Ukraine, like many other countries of the world, sets the main task of carrying out a comprehensive socio-economic reform. At the same time, factors that prevent the effectiveness of its implementation pose a threat to financial security due to the loss of stability of its components. Such multifaceted factors include the spread of globalization and digitalization processes, which, along with new opportunities, create new challenges and threats, which, in turn, require a reliable economic foundation and support for financial stability, the formation of centralized funds and the attraction of long-term financial resources. An important tool, along with others, is the budget policy, which combines the regulatory and fiscal functions of the organization of the budget process, optimally and continuously through budget expenditures supports the creation of a resource for the leveling of threats and the development of the economy, and the indicator of its effectiveness is budgetary security. Therefore, the unsolved problematic issues of ensuring budget security as a strategic direction of financial security, in the relationship and mutual influence with fiscal stability, determined the choice of the research topic, its purpose and tasks. the impact of fiscal stability on it requires further research. The object of the study is the process of ensuring budgetary security.

The subject of the research is theoretical, methodical and applied aspects of fiscal stability as a factor influencing budget security. The purpose and task of the study is to generalize and systematize the theoretical foundations and methodological approaches of ensuring budgetary security, impact assessment and development of proposals for strengthening budgetary security through the improvement of budgetary and fiscal policy, strengthening fiscal sustainability. To achieve the set goal, the research implemented the following tasks: generalized the theoretical principles of budget security; the role and significance of fiscal policy and fiscal sustainability in ensuring budget security are characterized; diagnosis of the state of budget security of Ukraine was carried out; the level of fiscal stability was analyzed and its impact on the budgetary security of Ukraine was assessed; practical recommendations have been developed to strengthen budget security through strengthening fiscal sustainability.

Keywords: *budget security, fiscal policy, fiscal security, public debt, fiscal sustainability, fiscal gap.*

JEL Classification: H 61.

Formulas: 1; tab.: 5, bibl.: 20

Економіко-математичні методи та моделі фінансового розвитку

Economic and mathematical methods and models of financial development

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-3-03](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-3-03)

УДК 336.01

Катерина Орехова

*кандидат економічних наук, доцент,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
email: oriekhova@karazin.ua, ORCID: 0000-0003-0214-2750*

Єлизавета Удовенко,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
email: dirol68@gmail.com*

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА АНАЛІЗ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Підприємства, як і фізичні особи, і держава в цілому утворюють грошові фонди. Грошові кошти підприємства – це частина готівки, яка призначена для певної мети. До грошових фондів відносяться: статутний капітал, фонд оплати праці працівників, резервний фонд, амортизаційний фонд. Підприємства формують грошові фонди задля фінансового забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, виконання зобов'язань перед державою та підрядниками тощо. Правильна організація процесу утворення грошових фондів дає можливість результативного управління грошовими потоками підприємств, прийняття оптимальних фінансових рішень, підвищення прибутковості господарської діяльності.

Необхідною умовою для цього є аналіз фінансової інформації, що міститься в бухгалтерській і статистичній звітності в господарських договорах, розрахункових, платіжних та інших документах. Здебільшого одна з провідних підсистем фінансової системи держави, фінанси підприємницьких структур мають свою специфіку організації та виконання притаманних їм функцій. Обов'язковим елементу переходу України до умов Європейського Союзу є утворення нових бізнес-структур і приватизація підприємств.

Історія криз загалом показує, що вивчення кризового менеджменту не може бути прив'язане до конкретної цивілізації чи епохи, особливо коли людство було свідком численних і складних екологічних, політичних, економічних та військових криз. Крім того, деякі проблеми та складні питання сучасності сягають корінням в історію. Таким чином, багато геополітичних криз сьогодні є результатом старих причин.

У статті досліджено визначення сутнісно-змістову характеристику поняття кризового управління, досліджено модель кризового менеджменту на підприємстві та виконано діагностику ймовірності банкрутства, вирішено проблеми розвитку підприємства у сучасних умовах ринкових відносин.

Ключові слова: криза, управління, показники, ситуація, антикризове управління.

Формули: 2, рис.: 1, табл.: 5, бібл.: 20.

Introduction. In the conditions of the global financial crisis and the systemic crisis of the national economy, enterprises are characterized by a further fall in the main indicators of the enterprise at the macro and micro level. The activity of any enterprise is influenced by a large number of factors that can potentially cause a crisis that can worsen work. Therefore, the high likelihood of crisis in the enterprise requires the introduction of specialized anti-crisis management. Effective anti -crisis management in practice uses the following methods: observation method, factor analysis, financial control, comparative analysis.

Analysis and statement of the research problem. The main studies and publications on this issue belong to such foreign and domestic scientists and practices as: O. G. Golovko, A. V. Zaivoronok, I. I. Kalichak, L. O. Ligonenko, L. H. Melnyk.

Ukrainian enterprises were in a difficult financial situation due to the general economic crisis, insufficient financial resources, low purchasing power of economic entities and other factors. An important reservation towards improving the activities of companies is to increase the efficiency of using their own financial resources, which occupy a significant share in the structure of companies. Economic analysis plays an important role in the implementation of the tasks as one of many management functions.

Entrepreneurship in Ukraine requires modern theoretical, methodological and methodological management support of the process of formation of own financial resources, scientific recommendations for the use of current assets of enterprises.

The aim of the article is to identify problems and substantiate the conditions of entrepreneurial activity in modern conditions of market relations.

Results of a research study. As a result of the analysis of the processed literary sources, we can say that domestic and foreign scientists do not have the unity of thoughts in the formulation of the term “crisis management”. It is advisable to give approaches to various researchers on its interpretation in Table 1.

Therefore, in view of the above, you can offer the following definition of the term. Anti-crisis management is a system of measures aimed at preventing crisis phenomena that can be caused by internal and external factors, attracting all the necessary resources of the enterprise to ensure effective activity and strengthen its level of competitiveness.

Table 1

Comparison of the essence of the concept of “crisis management” of foreign and Ukrainian scientists

Foreign Scientist	Definition	Ukrainian Scientist	Definition
M. H. Pearson	A system of measures that helps prevent crises that occur at or more effectively manage them	L. O. Ligonenko	Special, constantly organized management aimed at promptly identifying signs of crisis and creating appropriate preconditions for timely overcoming them
K. L. Luecke, I. K. Barton	Part of organizational risk management whose ideal use is considered in the actual occurrence of a crisis	N. P. Prykhodko	Forms and methods of implementation of anti -crisis procedures in the context of a particular enterprise and in specific conditions of the environment
S. K. Fink	Involves recognizing a prodromal event and the most important symptoms of a future crisis	O. M. Skibitsky	Management, which is aimed at preventing possible serious complications in the market activity of the enterprise, ensure its stability and successful management
I. P. Mitroff	Measures on reactive management of an enterprise that are being developed only after the crisis has come	N.V. Sapa	External management, which is carried out by specially trained specialists and which is advisable to use only in those enterprises whose bankruptcy has negative social consequences

Source: Authors based on sources [8, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20]

Since the enterprise is a complex organized system consisting of many subsystems, the system of indicators of activity of the enterprise should provide a comprehensive approach. Since the economic situation is unstable (changes in legislation, tax regime; irresponsibility of executives, suppliers, consumers), so there are also a significant number of methods of diagnosing the probability of bankruptcy using models [6]:

The E. Altman model reflects different aspects of the economic activity of the enterprise. This allows you to dynamically predict changes in financial stability and interpret the integral indicator [5].

The interpretation of the value of the calculation indicator according to the model E. Altman is given in Table 2.

Table 2

Value of the calculated indicator by E. Altman model

Indicator	Value
$Z < 1,8$	Bankruptcy probability is very high (over 80%)
$1,81 < Z < 2,7$	High (40% to 50%)
$2,71 < Z < 2,99$	Possible (from 15% to 20%)
$Z > 3$	Very low

Source: Authors based on sources [6]

The interpretation of the value of the calculation indicator according to the model R. Lisa is given in Table 3.

Table 3

The value of the calculated indicator by R. Lisa model

Indicator	Value
$Z < 0,037$	Bankruptcy probability is very high
$Z = 0,037$	The limit value
$Z > 0,037$	Bankruptcy probability is possible

Source: Authors based on sources [6]

Bankruptcy means the inability of the enterprise to fulfill its financial obligations. Qualitative assessment of the likelihood of these phenomena for forecasting and preventing the potential threat of bankruptcy at the business level is the only possible and effective way to prevent socio-economic crises [9].

The calculation of the coefficients and integral indicator of the probability of bankruptcy of the enterprise by model E. Altman for 2019-2021 is presented in Table 4.

Table 4

Calculation of coefficients and integrated bankruptcy probability by E. Altman model

x	2019	2020	2021
x1	-4,7	-5	-5,04
x2	0,18	0,08	0,33
x3	4,13	3,34	4,64
x4	0	0	0
x5	4,04	3,28	4,53

Source: Authors based on sources [12]

According to Altman's research, the 1968 model is focused on enterprises whose shares are estimated on the exchange. In 1983, E. Altman expanded his attention to those companies whose

stocks are not traded on the exchange. This model looks like formula 1:

$$Z=1,2*x_1+1,4*x_2+3,3*x_3+0,6*x_4+0,999*x_5, \quad (1)$$

where x_1, x_2, x_3, x_5 ;
 x_4 – equity/borrowed capital.

If $Z < 1,23$, then the enterprise is determined by bankrupt; at the value of Z within $1,23-2,89$ the situation is uncertain; Z more than $2,9$ – the enterprise is determined financially stable [10].

$$Z_{2019}=1,2*(-4,7)+1,4*0,18+3,3*4,13+0,6*0+0,999*4,04=12,27.$$

$$Z_{2020}=1,2*(-5)+1,4*0,08+3,3*3,34+0,6*0+0,999*3,28=8,41.$$

$$Z_{2021}=1,2*(-5,04)+1,4*0,33+3,3*4,64+0,6*0+0,999*4,53=14,25.$$

The calculations of the E. Altman model do not give reason to conclude that the enterprise is not in the bankruptcy risk zone and even several times higher than the limit values of bankruptcy. Due to the fact that at $Z > 2,99$ the probability of bankruptcy is very low, it would be advisable to claim that there is no likelihood of bankruptcy for this enterprise.

Tereshchenko's model is presented in this form by formula 2:

$$Z=1,5* x_1+0,08* x_2+10* x_3+5* x_4+0,3* x_5+0,1* x_6, \quad (2)$$

where x_1 – the ratio of monetary revenues to liabilities;
 x_2 – balance of balance sheet to liabilities;
 x_3 – the ratio of net profit to the average annual amount of assets;
 x_4 – ratio of profit to revenue;
 x_5 – ratio of production inventories to revenue;
 x_6 – ratio of revenue to fixed capital.

In Table. 5 Here are the formulas for calculating the above factors.

Table 5

The method of calculating the intermediate indicators of O. Tereshchenko model

Calculation of the indicator	2019	2020	2021
x_1 – Cashflow/Obligation	0,81	0,63	0,84
x_2 – balance currency/liability	1,23	1,19	1,22
x_3 – net profit/balance	-	-	-
x_4 – net profit/revenue	-	-	-
x_5 – inventories/revenue	0,06	0,2	0,06
x_6 – Revenue/Circulation	0,67	0,54	0,69

Source: Authors based on sources [12]

O. Tereshchenko's model is determined by the formula:

$$Z=1,5*0,81+0,08*1,23+10*0+5*0+0,3*0,06+0,1*0,67= 1,39.$$

$$Z=1,5*0,63+0,08*1,19+10*0+5*0+0,3*0,2+0,1*0,54= 1,15.$$

$$Z=1,5*0,84+0,08*1,22+10*0+5*0+0,3*0,06+0,1*0,69= 1,44.$$

The scale of determining the state of the enterprise by O. Tereshchenko model:

During the analyzed period, the enterprise did not reach the safe value of the integral indicator. Accordingly, if $1 < z < 2$, the activity of the enterprise is profitable, but financial stability depends strongly on changes in the internal and external environment. The level of financial potential is the average and characteristic of this condition from 2019-2021. In 2020, $Z = 1,15$, which, according to the model, means a violation of financial equilibrium, in the transition to anti -

crisis management there is no risk of bankruptcy. A significant disadvantage of this model is that it does not take into account the sectoral features of business development. It is a purely theoretical nature of approaches to bankruptcy forecasting. Thus, the more versatile the model, the lower the level of its accuracy. Practice requires the introduction of not so much universal and simple, but effective methodological approaches. Therefore, financial potential is an important element of influence on production and economic activity and economic development of the enterprise. It can be argued that the financial potential determines the success of the enterprise, since the level of financial potential depends on the competitiveness and investment the attractiveness of the enterprise.

Given the results of the study, the Dnieper railway has not unstable financial condition. Analysis of liquidity and solvency does not give reason to say that the enterprise violates the rules of financing, credit and attractive as a business partner. In order to improve the efficiency of activity and financial condition as a whole, the management of the Dnieper Railway is advisable to use quality and efficient cash flow planning [10].

The network of railways of Ukraine has an orthogonal configuration. It has more or less parallel roads, latitudinal and southern [14].

Depending on the level of development of rail transport in the country, there are two regions: Donbas and Western Ukraine, where the density of transportation of roads is historically determined and is determined by the action of factors of different nature. In the Donbas and the Dnieper, because of the need for transportation of production, which here, in the West, reached a high development, mainly due to the border position [14,7].

Therefore, the main problems that need to be addressed in Fig. 1.

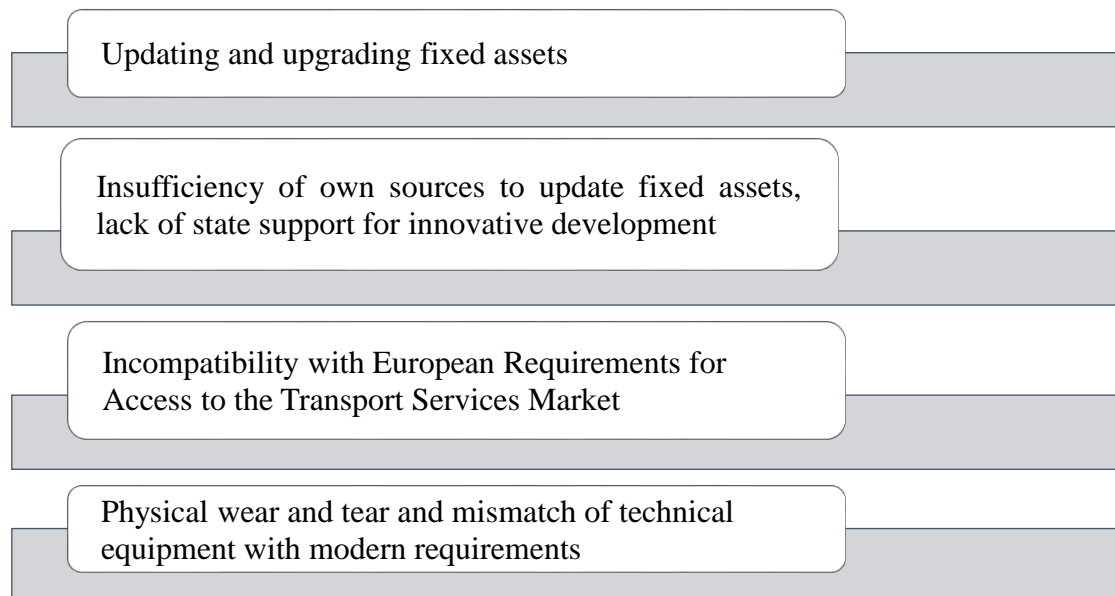

Fig. 1. Dynamics of bankruptcy cases of business entities

Source: Authors based on sources [7]

In order to solve the tasks of the national level, Ukrzaliznytsia has developed a program of development of railway transport in Ukraine, which provides for the improvement and further development of railway transport for the coming years and for the future [5].

According to this program, it is planned to determine clear interactions between the department and the state. Without public investment, the railway will not be able to solve all the problems. In all countries with developed market relations, railways are maintained by state subsidies.

The plans of Prydniprovskaya Ukrzaliznytsia – the construction of new railway telecommunications networks, unloading of overloaded, series of bridges, tunnels, replenishment of

the wagon park with heavy cargo wagons [15].

Due to the nature of the impact of rail transport on the environment, this problem has two aspects [7]:

- use of transport of natural resources;
- transport pollution of the environment.

Rail transport influences the environment as a large consumer of fuel, forest and land resources, minerals and building materials. Although, compared to other modes of transport (especially cars), it is the environment [10,15].

Conclusions. Ukraine is characterized by unstable development conditions, where business management issues from the standpoint of economic security are too relevant.

Consideration and analysis of the above issues led to the need to find ways to improve the process under study. As determined earlier, anti-crisis management is a system of measures aimed at preventing crisis phenomena, which can be caused by internal and external factors, attracting all the necessary resources of the enterprise to ensure efficient work and improve its level of competitiveness.

The most important management function at the stage of direct implementation of planned measures is to organize the control over timely modernization or correction of previously developed anti-crisis policy through unpredictable perturbation of internal and external factors and behaviour of individual counterparties.

The unprecedented level of uncertainty and the global economic crisis require the management of the relevant organizational transformation, the correction of the experience of anti-crisis management systems of business processes. The need for measures to improve the technology of management of the Dnieper railway in problematic situations is that the consequences of its general approaches are specific actions that would ensure the quality use of the labour potential of staff, the maximum benefit for the enterprise with minimal losses. All this forces the enterprise to take initiative and ingenuity, to carry out full liability.

This is due to the necessity and importance of systematic analysis of sources of formation of the enterprise's own financial value, which play an important role in ensuring its stable financial state and stability.

Список використаної літератури

1. Гайдис Н. М. Підвищення ефективності використання капіталу підприємства. *Вісник Університету банківської справи*, 2015. №2. С. 114-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_21 (дата звернення: 10.12.2022).
2. Головка О. Г., Пономаренко В. О. Особливості стратегічного управління фінансовою діяльністю підприємства. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 1 (19). С. 73-77.
3. Жайворонок А. В. Управління дебіторською заборгованістю. *Молодий вчений*, 2017. №6. С. 419-422. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_6_97 (дата звернення: 28.07.2022).
4. Закон України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» від 2012, № 49, ст. 553. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4442-17#Text> (дата звернення: 28.07.2022).
5. Зарубіжні моделі прогнозування банкрутства підприємств. URL: http://stud.com.ua/44327/menedzhment/zarubizhni_modeli_prognozuvannya_bankrutstva_pidprivemstv (дата звернення: 28.07.2022).
6. Калічак І. І. Дискримінантний аналіз і його застосування в прогнозуванні банкрутства підприємства. *Молодий вчений*, 2017. № 2. С.333-339. URL: <http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/78.pdf> (дата звернення: 28.07.2022).
7. Кошельник В. М. Напрями зміцнення фінансового стану аграрних підприємств у посткризовий період їх розвитку. *Фінансовий простір*. 2020. №3. С. 8-15.
8. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством. теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій: монографія, 2018. С. 580.
9. Матвійчук А. В. Нейромережеві та дискримінантні моделі діагностування можливості банкрутства підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 1. С. 28-29.
10. Матвійчук А.В. Аналіз та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем із використанням нечіткої логіки : монографія, 2018. С. 206.
11. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. Держава та регіони. *Економіка та підприємництво*. 2019. № 1. С. 225-254.
12. Офіційний веб-сайт Укрзалізниці. URL: <https://www.uz.gov.ua/about/> (дата звернення: 28.07.2022).
13. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL:

- <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.07.2022).
14. Приходько Н.П. Сутність антикризового менеджменту на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 12-14.
 15. Сапа Н.В. Теоретико-методологічні засади механізму антикризового державного управління. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 2019. С. 106-116.
 16. Скібіцький О.М. Антикризисний менеджмент. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2018. №3. С. 226-262
 17. Fink S.K. Crisis management, planning for the inevitable. Lincoln, neb. Iuniverse, 2018. P. 262.
 18. Luecke K.L. & Barton I.K. Crisis management: master the skills to prevent disasters. Boston, Mass. Harvard Business School Press, 2019. P. 138.
 19. Mitroff I.P. Crisis leadership, planning for the unthinkable. Hoboken, n.j. John Wiley & Sons, 2018. P. 144.
 20. Pearson M.H., Misra S., Clair J.A. & Mitroff I. Managing the unthinkable. *Organizational dynamics*, 2018. P. 51-64.
Стаття надійшла до редакції 01.08.2022
Статтю рекомендовано до друку 03.09.2022

References

1. Gaidis N. M. (2015). Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia kapitalu pidpriemstva [Increasing the efficiency of the use of the enterprise's capital]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy*, 2. 114-118. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2015_2_21 [in Ukrainian].
2. Golovko O. G., Ponomarenko V. O. (2014). Osoblyvosti stratehichnogo upravlinnia finansovoiu diialnistiu pidpriemstva [Peculiarities of strategic management of financial activities of the enterprise]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy*, 1 (19). 73-77 [in Ukrainian].
3. Zaivoronok A. V. (2017). Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu [Accounts receivable management]. *Molodyi vchenyi*, 6. 419-422. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_6_97 [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine On Peculiarities of Formation of a Public Joint-Stock Company of Public Railway Transport from February 23, 2012, №. 49, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4442-17#Text> [in Ukrainian].
5. *Zarubizhni modeli prohozuvannia bankrutstva pidpriemstv* [Foreign models of forecasting bankruptcy of enterprises]. Retrieved from: http://stud.com.ua/44327/medzhment/zarubizhni_modeli_prohozuvannya_bankrutstva_pidpriemstv [in Ukrainian].
6. Kalichak I. I. (2017). Dyskryminantnyi analiz i yoho zastosuvannia v prohozuvanni bankrutstva pidpriemstva [Discriminant analysis and its application in the prediction of bankruptcy of enterprises]. *Molodyi vchenyi*, 2. 333-339. Retrieved from: <http://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/78.pdf> [in Ukrainian].
7. Wallet V. M. (2020). Napriamy zmitsnennia finansovoho stanu ahrarnykh pidpriemstv u postkryzovyi period yikh rozvytku [Directions for strengthening the financial condition of agricultural enterprises in the post-crisis period of their development]. *Finansovy prostir*, 3. 8-15 [in Ukrainian].
8. Ligonenko L. O. (2018). *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom. teoretyko-metodolohichni zasady ta praktychni instrumentarii* [Anti-crisis management of the enterprise. theoretical and methodological principles and practical tools]. [in Ukrainian].
9. Matviychuk A. V. (2018). Neiromerezhevi ta dyskryminantni modeli diahnostuvannia mozhyvosti bankrutstva pidpriemstv [Neural network and discriminant models for diagnosing the possibility of bankruptcy of enterprises]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky*, 1. 28-29 [in Ukrainian].
10. Matviychuk A. V. (2018). *Analiz ta prohozuvannia rozvytku finansovo-ekonomichnykh system iz vykorystanniam nechitkoi lohiky* [Analysis and forecasting of the development of financial and economic systems using fuzzy logic]. [in Ukrainian].
11. Melnyk L. H. (2019). Ekolohichna ekonomika. Derzhava ta rehiony [Ecological economy. State and regions]. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, 1. 225-254 [in Ukrainian].
12. Aktsionerne tovarystvo «Ukrainska zaliznytsia» (2022). Ofitsiinyi veb-sait AT «Ukrainska zaliznytsia» [Official website of Ukrzaliznytsia]. Retrieved from: <https://www.uz.gov.ua/about/> [in Ukrainian].
13. Pokaznyky balansu pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Indicators of the balance sheet of enterprises by types of economic activity]. (2022). *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
14. Prykhodko N. P. (2019). Cutnist antykryzovoho menedzhmentu na pidpriemstvi [The effectiveness of anti-crisis management at the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 6. 12-14 [in Ukrainian].
15. Sapa N.V. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady mekhanizmu antykryzovoho derzhavnogo upravlinnia [Theoretical and methodological foundations of the mechanism of anti-crisis public administration]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, 106-116 [in Ukrainian].
16. Skibitsky O. M. (2018). Antykryzysnyi menedzhment [Anti-crisis management]. *Economics of construction and urban economy*, 3. 226-262 [in Ukrainian].
17. Fink S. K. (2018). *Crisis management, planning for the inevitable*. Lincoln, Neb. Iuniverse [in English].
18. Luecke K. L. & Barton I. K. (2019). *Crisis management: master the skills to prevent disasters*. Boston, Mass. Harvard Business School Press [in English].
19. Mitroff I.P. (2018). *Crisis leadership, planning for the unthinkable*. Hoboken, N.J. John Wiley & Sons [in English].
20. Pearson M. H, Misra S, Clair J. A. & Mitroff I. (2018). *Managing the unthinkable*. Organizational dynamics, 51-64 [in English].
The article was received by the editors 07.08.2022
The article is recommended for printing 03.09.2022

Kateryna Oriekhova

*PhD in Economics, Associate Professor,
Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute»
V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,
email: oriekhova@karazin.ua, ORCID: 0000-0003-0214-2750*

Elizabeth Udovenko

*Master degree student
Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute»
V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, e-mail: dirol68@gmail.com*

FORECASTING AND ANALYSIS OF CRISIS SITUATIONS AT THE ENTERPRISE

Abstract. Enterprises, like individuals, and the state as a whole form monetary funds. Business cash is the part of your cash that is earmarked for a specific purpose. Monetary funds include the statutory fund, employee compensation fund, reserve fund, depreciation fund, etc. Enterprises form cash funds for financial support of operational, financial and investment activities, fulfillment of obligations to the state and contractors, etc. The correct organization of the process of formation of cash funds makes it possible to effectively manage the cash flows of enterprises, make optimal financial decisions, and increase the profitability of economic activity.

A necessary condition for this is the analysis of financial information contained in accounting and statistical reporting in business contracts, settlement, payment and other documents. For the most part, one of the leading subsystems of the financial system of the state, the finances of business structures have their own specifics of organization and performance of their inherent functions. A mandatory element of Ukraine's transition to market relations is the formation of new business structures and the privatization of enterprises.

The history of crises in general shows us that the study of crisis management cannot be tied to a specific civilization or era, especially when humanity has witnessed numerous and complex environmental, political, economic and military crises. In addition, some problems and complex questions of our time have their roots in history. Thus, many geopolitical crises today are the result of old causes.

The article examines both the definition of the essential and substantive characteristics of the concept of crisis management, as well as the model of crisis management at the enterprise and the diagnosis of the probability of bankruptcy, solving the problems of the enterprise's development in the conditions of the transition to the market.

Keywords: *crisis, management, indicators, situation, anti-crisis management.*

JEL Classification: M 21, M 29, M 41, M 49

Formulas: 2, fig.: 1, tabl.: 5, bibl.: 20.

Сучасні макроекономічні тренди та тенденції Modern macroeconomic trends and tendencies

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-3-04](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-3-04)
УДК: 336.01

Юлія Галушко

*кандидат економічних наук, старший викладач
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
email: galushkoyuliya87@gmail.com*

Владислав Цимбал

*студент 4 курсу,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
email: tsymbal.vladislav@gmail.com*

Анатолій Пішта

*студент 4 курсу,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, 61022, Україна,
email: gman33183@gmail.com*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО СТАНУ

Анотація. Банківський сектор – є однією з найголовнішою складовою фінансового сектора. Починаючи з 24 лютого 2022 року банківський сектор отримав багато викликів, головними з них є: зниження доходів відносно витрат, зростання частки непрацюючих кредитів, масова міграція людей за кордон, втрата частини персоналу. НБУ та інші суб'єкти фінансової сфери створюють усі умови для обслуговування економічних та банківських інтересів населення та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності банківського сектора. Дивлячись на ситуацію сьогодні, вітчизняна банківська система зазнала і зазнає значних потрясінь через те, що повинна «працювати» в умовах невизначеності, але все ж таки банки виконують свої зобов'язання та дотримуються нормативів. Проте ми можемо спостерігати і певні трансформаційні процеси, такі як: втілення проекту Power Banking (периметр, побудований на базі чергових банківських відділень, які надаватимуть клієнтам фінансові послуги в умовах тривалої відсутності електропостачання); організування безперебійної роботи контактних центрів Національного банку; додання нових функцій в систему BankID, що дає змогу суб'єктам фінансового сектору вирішувати свої проблеми дещо легше та швидше та ін.

Стаття присвячена висвітленню основних проблем функціонування банківської системи України в умовах особливого стану. Важливість дослідження полягає в необхідності термінового запровадження заходів, що сприятимуть зведенню ризиків фінансової системи та банків в цілому до можливого мінімуму.

Ключові слова: банківська діяльність, ризики, довіра, НБУ, фінансовий сектор.

Рис.: 3, табл.: 5, бібл.: 19.

Вступ. На сьогодні вітчизняна банківська система зазнає значних потрясінь та функціонує в режимі стресу і невизначеності. При цьому банки продовжують свою діяльність, виконують всі свої зобов'язання та дотримуються нормативів, встановлених регулятором – Національним банком України.

Проте очевидним є те, що в банківському секторі відбуваються певні трансформації, а отже, вона вимушена оперативного підлаштовуватися до сучасних умов. В умовах особливого періоду банківська система діє у межах обмежень, встановлених Постановою №18 Правління Державного банку України від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану», а саме: обмеження зняття готівки з рахунків клієнтів, видачу готівки в іноземній валюті, роботу на валютних ринках та офіційні курси обміну іноземної валюти. Але водночас знято обмеження на безготівкові розрахунки, поповнення банкоматів, доступ до сейфів та державних платежів. Регулюючі заходи НБУ допомагають продовжувати функціонувати в умовах воєнного стану. Це забезпечує відносну валютну стабільність у країні та гарантує ділову активність.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдань. Принцип роботи банківського сектору України активно досліджували вітчизняні економісти. Тому звернути увагу можна на такі роботи таких авторів як: Барановський О. І., Балдич Н., Нагайчук Н. Г., Прокопенко Н.С. та ін.

Метою цієї статті є визначення основних принципів функціонування банківської системи в умовах війни, її аналіз та порівняння. Це дає змогу отримати досвід, який можуть використовувати країни, які переживають економічні та кризові ситуації.

Результати дослідження. Завдяки своєчасній реакції Національного банку вітчизняна банківська система нормально функціонує, банки підтримують ліквідність та продовжують кредитувати та мають достатні запаси капіталу. Водночас довіра вкладників до банку збереглася. Вкладники продовжують вкладати гроші у гривневі депозити, незважаючи на зниження процентних ставок закладами. Обсяг власних гривневих коштів за квартал збільшився на 6,4% за рахунок потреби в іноземній валюті-зменшився на 3,5% у доларовому вираженні. Кошти суб'єктів господарювання збільшилися за квартал на 4,3% у гривні та на 14,4% в іноземній валюті. [1].

З червня почалося підвищення процентних ставок за гривневими депозитами для населення та бізнесу. Тримісячні вклади населення зростали найшвидше. Через значне збільшення кредитного ризику вартість гривневих кредитів для юридичних осіб також збільшилась.

По статистичним даним онлайн-журналу Forinsurer надійнішими банками за зменшенням для фіз. осіб являються: ПриватБанк, Ощадбанк, Укресімбанк, Укргазбанк, Райффайзен банк Аваль; для юридичних осіб: Укргазбанк, Укресімбанк, Ощадбанк, Райффайзен банк Аваль, Креді Агріколь Банк (табл. 1, табл. 2).

Таблиця 1

ТОП-10 рейтинг найбільших банків: депозити фізичних осіб		
№	Банк	Всього депозитів фіз.осіб, тис грн.
1	ПриватБанк	290 030 221
2	ОЩАДБАНК	128 798 695
3	Райффайзен Банк	53 717 596
4	АЛЬФА-БАНК	46 258 820
5	УНІВЕРСАЛ БАНК	44 659 365

Джерело: систематизовано авторами на основі [2]

Чисті активи банків за другий квартал зросли на 3.3% і наблизилися до довоєнного рівня. У той же час динаміка кредитного портфеля була нестабільною. Чисті гривневі корпоративні кредити за квартал зросли на 5.3%, натомість валютні – знизилися на 7.2% у доларовому еквіваленті. Зростання корпоративного гривневого кредитування відбувалося виключно за рахунок державних банків – близько +30% за квартал.

Таблиця 2

ТОП-10 рейтинг найбільших банків: депозити юридичних осіб		
№	Банк	Всього депозитів юр.осіб, тис грн.
1	УКРГАЗБАНК	108 312 973
2	ПриватБанк	70 446 043
3	Укресімбанк	60 992 565
4	Ощадбанк	58 566 989

Джерело: систематизовано авторами на основі [2]

Обсяг коштів клієнтів у банках зріс завдяки гривневим коштам населення та вкладам бізнесу в іноземній валюті. Формування резервів зумовило зростання збитків банківського сектору, проте за підсумками кварталу він залишився операційно прибутковим.

Попри те, що ліквідність банківського сектору наразі не викликає занепокоєнь, ризик ліквідності все ще може «реалізуватися» (рис. 1).

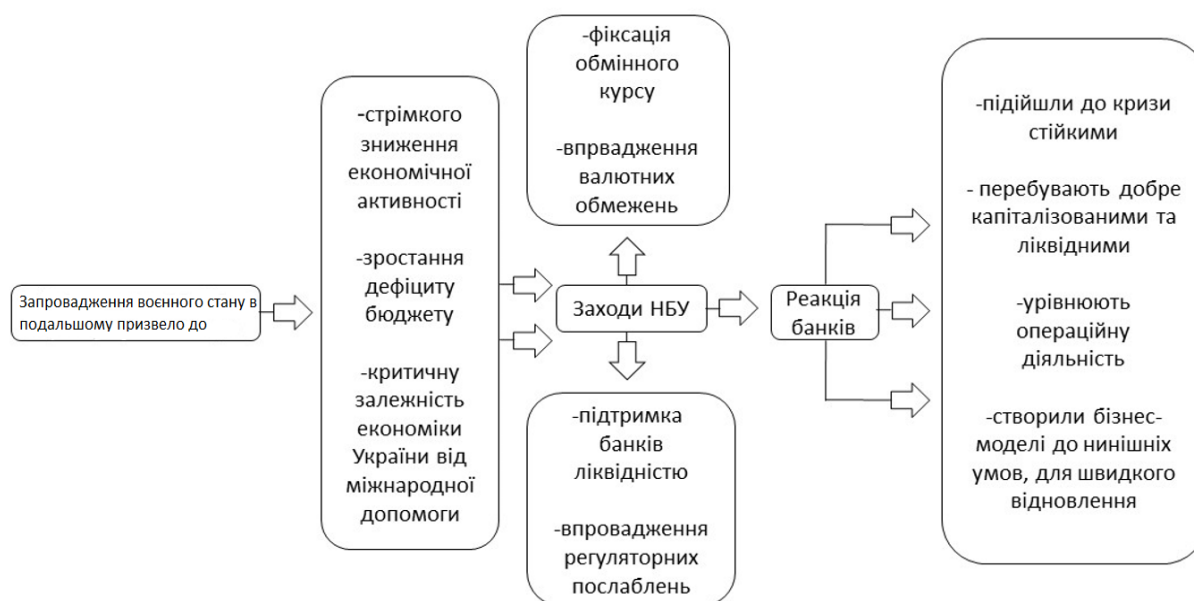

Рис. 1 Наслідки впровадження воєнного стану

Джерело: систематизовано авторами на основі [2]

З метою знизити ризик виникнення проблем, які можуть з'явитися під час особливого стану НБУ вжив такі заходи як:

- фіксація обмінного курсу (НБУ з липня 2022 року скорегував офіційний курс гривні до долара США на 25% до 36,56 грн/дол.)
- впровадження валютних обмежень (йдеться про зниження допустимих об'ємів отримання іноземної валюти для фізичних та юридичних осіб);

- підтримка банків ліквідністю (бланкове рефінансування, яке стало чинним після провадження постанови Правління НБУ);

- впровадження регуляторних послаблень (НБУ знижує ризик за незабезпеченими кредитами з 150% до 100%, що дасть змогу банкам використати накопичений запас капіталу для покриття кредитних втрат).

Слід пам'ятати, що заходи, які впровадив та буде впроваджувати НБУ будуть відповідати основним принципам функціонування банківської системи, які також зазнали деяких змін:

- легальність – головний і найважливіший принцип банківської системи: усі банківські операції здійснюються за ліцензіями, які банки повинні отримати, і дотримуються національних банківських економічних стандартів, спрямованих на підтримку інтересів клієнтів і стабільність банківської системи в цілому;

- фінансова незалежність: фінансова відповідальність банку за результати своєї діяльності; банки не відповідають за зобов'язаннями держави і ,навіпаки, держава не відповідає за зобов'язаннями банків; ознакою фінансової незалежності є свобода розпоряджатися власними коштами, ресурсами та майном банку;

- забезпечувати виконання зобов'язань перед клієнтами та третіми особами: зобов'язання майнового характеру, наприклад повернення коштів вкладникам банку (в умовах особливого стану та за 3 місяці після його скасування, ФГВФО відшкодуватиме повну суму вкладу, а надалі фіксовану суму в розмірі 600 тис. грн.) [3].

Проте основним принципом функціонування банківської системи залишається збереження довіри населення. На початку війни споживачі скаржилися на роботу 45 українських банків у першому кварталі 2022 року. Загалом щодо операцій банків надійшло 2720 письмових звернень. Банки з усіма формами власності мали однакові показники виявлення ознак порушення – від 1,48% до 1,8%, але завдяки НБУ ці звернення оперативно опрацьовувалися та вживалися відповідні заходи. Завдяки таким рішенням та швидкій реакції клієнти залишилися задоволені та зберегли свою лояльність до банку. Незважаючи на проблеми, з якими зіткнулася банківська індустрія під час війни, довіру клієнтів – фізичних та корпоративних – вдалося зберегти та забезпечити безперервність надання послуг (табл. 3).

Таблиця 3

Проблеми функціонування банківської системи України в умовах особливого стану

Проблеми	Пояснення
Нестача висококваліфікованих кадрів	Небезпека ракетного обстрілу та активні бойові дії в деяких районах України призвели до масових звільнень співробітників банків та інших установ. Це відбувається добровільно або через закриття відділень
Зменшення готівкового обороту	Швидкість обороту готівки у касі банку за 10 місяців 2022 року знизилася порівняно з аналогічним періодом минуло року, внаслідок війни. Національний банк України повідомив, що загальна сума готівкових коштів, отриманих банками, склала 1572,4 млрд грн, що на 14% менше, ніж минулого року.
Загроза коштам у кіберпросторі	З моменту початку бойових дій український кіберпростір піддається атакам ворожих сил. Ворожі хакери спробували порушити роботу банківської системи за допомогою масованої кібератаки. Через це торговим мережам доводилося продавати свої товари лише за готівку.
Збільшення лімітів касових залишків	На окупованих, деокупованих та територіях, які знаходяться в зоні бойових дій з'явилася проблема збільшення касових залишків в різних торгових точках. Все це відбувається через припинення дій служб інкасації. Тому одні заклади приймають лише картки, інші – лише готівку

Необхідність рефінансування НБУ	Деякі банки з більш ніж 15% часткою коштів НБУ втратили ліквідність через військові дії і були змушені рефінансуватися у НБУ та збільшувати свою частку інвестиційних коштів, але з початком війни це є доволі складно та недешево
Операційні збитки банків	Одним з основних джерел збитку є те, що відділення банків, які були на окупованих, деокупованих та територіях на яких ведуться бойові дії, були пошкоджені від ворожих ракетних ударів. Банки визнають це як оперативні збитки. На сьогоднішній день їх розмір перевищує 154 млн грн
Збільшення ризику ліквідності коштів банку	Нагромадження коштів на індивідуальних поточних рахунках збільшило суму банківського фондування, але хоч їх розмір не зменшився та навіть зростає, ризик ліквідності зростає через знецінення цих коштів

Джерело: систематизовано авторами на основі [1,3,4]

Усі вищезгадані проблеми призвели до стрімкого росту таких показників фінансових ризиків (табл. 4).

Таблиця 4

Показники фінансових ризиків

Назва ризику	Виявлення причин його росту
Макроекономічний ризик	Проявляється через спад економіки, ріст дефіциту державного бюджету та ускладнення функціонування валютного ринку
Кредитний ризик домогосподарств	Посилився саме через падіння доходів саме домогосподарств, разом з тим виріс і коефіцієнт прострочених банківських заборгованостей
Кредитний ризик підприємств	Рівень ризику оцінюється як високий через те, що кредитні збитки не перестають зростати.
Ризик капіталу	Ризик дещо збільшився, але через те, що капітал знизився незначно, на сьогоднішній день, норматив достатності капіталу перевищує мінімальні вимоги
Ризик ліквідності	Ризик майже не змінився і залишається стабільним, населення не перестає відкривати нові вклади, що дозволяє банкам зберігати значний запас ліквідних активів
Валютний ризик	Посилився через значні коливання на валютному ринку, які спричинили девальваційних наслідків, водночас тимчасова фіксація курсу рекордно обмежував цей ризик до липня, тобто до анулювання фіксації

Джерело: систематизовано авторами на основі даних НБУ [1]

Щоб пом'якшити вище вказані ризики, НБУ запровадив комплексні заходи для підтримки стабільності фінансового сектора, з початку повномасштабного вторгнення. Вони частково базуються на досвіді попередніх криз.

НБУ застосовує широкий спектр заходів для допомоги фінустановам та позичальникам. Швидкій реакції регуляторів сприяв досвід, отриманий під час коронакризи. Але цього разу вони були більш рішучі, пропорційні загрозі. Важливими для стабілізації ситуації у фінансовому секторі стали такі рішення (табл. 5).

Таблиця 5

Методи вирішення проблем

Проблеми	Рішення
Обмеження руху капіталу та фіксація валютного курсу	Купівля валют та перекази за кордон були заборонені, виключенням стали лише перекази для потреб критичного імпорту
Розширення доступу до рефінансування	З 24 лютого банкам надали порожнє рефінансування на 1 рік у розмірі до 30% коштів населення. Зі зниженням ризику ліквідності змінилися умови рефінансування. Тепер банк може отримувати беззаставні кредити лише за умови відпливу коштів фізичних осіб у розмірі 5. Також переглянуто підхід до оцінки ОВДП як забезпечення рефінансування: цінні папери приймаються за справедливою вартістю без коригувальних коефіцієнтів, але не вище номінальної вартості
Скасування нагляду за пруденційними нормативами	Національний банк України не застосовуватиме заходи, що впливають на порушення банками пруденційних нормативів, відкритих лімітів валютної позиції та термінів подання статистичної звітності, якщо вони виникли внаслідок російської агресії. Після закінчення війни банки матимуть достатньо часу, щоб привести свою діяльність у відповідність до нормативних вимог.
Формалізування «кредитних канікул» для позичальників	На період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його закінчення або скасування кредитним установам законодавчо заборонено накладати штрафні санкції та підвищувати відсотки за кредитами. У разі реструктуризованих через війну кредитів НБУ пом'якшив підхід до оцінки кредитного ризику
Спрощення вимог до операційної діяльності	Банки можуть використовувати хмарні сервіси в Європі, США та Канаді, що дозволяє захистити дані від загрози знищення. Було спрощено ряд вимог щодо ідентифікації клієнтів, а також збільшено ліміт на спрощену процедуру дистанційної перевірки з 40 тис. грн на місяць до 400 тис. грн. Виїзні перевірки фінмоніторингу призупинили на час воєнного стану.
Нестача кваліфікованих кадрів	Через закриття багатьох відділень по всій території України почала спостерігатися нестача висококваліфікованих працівників. НБУ дуже швидко відреагував на це та дав рекомендації банкам України, щодо роботи деяких відділень віддалено, тобто у режимі Online, що дало змогу знизити частку втрачених кадрів.
Зменшення готівкового обороту	Через значний вплив готівки в касах майже всіх банків України НБУ був вимушений надати додаткову допомогу у вигляді бланкового кредитування, яке дає змогу і надалі функціонувати кожному з банків. Також немалий вклад у їх роботу внесли і банки країн партнерів, які продовжують залучати кошти.

Джерело: систематизовано авторами на основі даних НБУ [1]

Також, щоб вирішити проблеми банківського сектору, було прийнято та запроваджено низку відновлюючих заходів, таких як:

1. Забезпечити функціональну стабільність банківської системи під час особливого стану. На сьогодні, Національний банк України вжив ряд заходів. Завдяки цьому під час воєнного стану продовжують нараховувати та виплачувати заробітну плату, стипендії, пенсії та державну допомогу. Зазначеною постановою заборонено зняття готівки з рахунків клієнтів, видача готівки в іноземній валюті з рахунків клієнтів, призупинення роботи валютного ринку України та введено тимчасові обмеження щодо встановлення офіційних курсів іноземних валют, тощо. Завдяки швидкому реагуванню на ситуацію в Україні, вдалося забезпечити відносну економічну стабільність громадян, які могли знімати готівку, переказувати кошти, оплачувати покупки та підтримувати Збройні Сили України[3].

2. Безготівкові розрахунки. Коли почалася війна, люди зіткнулися з нестачею готівки. Ця проблема була вирішена шляхом вирішення зняття коштів у касі торгового підприємства. Однак у «гарячих точках» все ще існує проблема її доставки до відділень і банкоматів. Також слід зазначити, що якщо відділення зачинялось, то це унеможливило отримання грошей, тобто все це вказує на необхідність популяризації безготівкових розрахунків, які можна здійснювати стабільно та безперервно навіть в умовах війни.

3. Система електронних платежів. Без стабільної роботи електронних платіжних систем неможливо реалізувати безготівкові розрахунки. Усі українські банківські установи підключені до неї та спілкуються зі своїми клієнтами за її допомогою. Зазначимо, що для живлення цієї системи НБУ використовує резервну потужність. Завдяки цьому розраховуватися карткою можна по всій Україні.

4. Діджиталізація. Для розвитку безготівкової системи уряд ухвалив відповідні закони про ідентифікацію та перевірку клієнтів ще з 2014 року. Завдяки цьому було створено та застосовано систему BankID НБУ, яка дає можливість державі проводити верифікацію громадян в мобільному додатку “Дія”, що особливо актуально під час війни, коли громадянам надається грошова допомога в межах єПідтримки.

Рис 2. Результати діяльності Системи BankID НБУ

Джерело: [5]

Упродовж II кварталу 2022 року Система BankID НБУ продовжувала стабільно забезпечувати безперешкодний та цілодобовий доступ громадян до онлайн-послуг, які надають державні органи, громадські організації, фінансовий сектор та інші комерційні установи. Це має особливу важливість для громадян, насамперед вимушено переміщених, в умовах воєнного стану в Україні. Наразі система доступна понад 99,7% клієнтам-власникам платіжних карток в Україні [5].

Рис. 3 Результати діяльності Системи BankID НБУ

Джерело: [5]

Забезпечення фінансової стабільності у вкрай складних умовах потребує спільних скоординованих дій усіх учасників фінансових ринків та ефективної підтримки банків, небанківських фінансових організацій, інших регуляторів ринку та органів державної влади.

Також фінансовим установам важливо:

- дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану;
- посилити увагу до здійснення фінансового моніторингу;
- своєчасно інформувати НБУ про порушення вимог до капіталу або ліквідності;
- банкам – підтримувати актуальність планів безперервної діяльності та планів відновлення діяльності;
- надалі удосконалювати системи кіберзахисту.

Висновки. Зрештою, банківська система військового часу дуже важлива. Банки забезпечують платоспроможність населення та бізнесу. Як і в мирний час, його діяльність спрямована на забезпечення законності, господарської самостійності, законності, господарської самостійності, відповідальності за зобов'язаннями, дотримання нормативно-правових актів Національного банку України, забезпечення права громадян на вибір банківської установи та забезпечення реалізації самих зобов'язань. Проте головним принципом залишається збереження довіри громадян.

В ході нашого дослідження було:

- розглянуто особливості діяльності та принципи функціонування банківської системи в умовах особливого стану (а саме виникнення таких проблем як дефіцит кваліфікованого персоналу, кібератаки, овердрафти на касі, конфіскація банківських рахунків, збитки тощо);
- визначено зміни в структурі банківського сектору (а саме обмеження руху капіталу та фіксація валютного курсу, скасування нагляду за пруденційними нормативами, формалізування «кредитних канікул» для позичальників, спрощення вимог до операційної діяльності);
- досліджено ключові тенденції банківського сектору (а саме налагодження системи безготівкових розрахунків, стабілізація системи електронних платежів та введення новітньої системи BankID НБУ);
- виокремлено ключові принципи та інструменти фінансової підтримки вітчизняних банків регулятором - НБУ (а саме йдеться про покращення системи кіберзахисту, налагодження касового обігу у банках, рефінансування та надання бланкового кредиту, зниження операційних збитків через закриття відділень та зменшення ризику ліквідності коштів).

Список використаної літератури

1. Звіт про фінансову стабільність за червень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4 (дата звернення: 20.07.2022)
2. Офіційний сайт онлайн-журналу «Форіншурер». URL: <https://forinsurer.com>
3. Прокопенко Н.С. ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ. *ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ*. 2022. № 41. Ст. 1-8. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33> (дата звернення: 20.07.2022)
4. Редчук Д. Як захистити свої дані і не стати легкою здобиччю для віртуальних злочинців? *Економічна правда*. 2022. №1. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/4/690011/> (дата звернення: 20.07.2022)
5. Результати діяльності Системи BankID НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/sistema-bankid-nbu-maye-visokiy-popit-sered-gromadyan-dlya-otrimannya-derjavnih-ta-bankivskih-onlayn-poslug> (дата звернення: 20.07.2022)
6. Неізвестна О.В. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО*. 2022. № 39. Ст. 1-7. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1401/1351> (дата звернення: 20.07.2022)
7. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України. *Фінанси України*. 2007. № 9. С. 78–87. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Fu_2007_9_10 (дата звернення: 20.07.2022)

8. Балдич Н., Гринчук Н., Ходько Н., Чорній Л., Глібіщук Я. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування. Київ: Федерація канадських муніципалітетів / Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020. №1. 98 с.
9. Халімон Т. М. Принципи (засади) організації та здійснення банківської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 4(25). Т. 3. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v4-3_2018/17.pdf (дата звернення: 20.07.2022)
10. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 20.07.2022)
11. Mariam ElMaghraby. The impact of the Russian war in Ukraine on the financial sector. *Economics, Financial Services, Worldwide*. 2022. № 1. URL: <https://infomineo.com/the-impact-of-the-russian-war-in-ukraine-on-the-financial-sector/> (дата звернення: 20.07.2022)
12. Management Solutions. War in Ukraine Impacts on the banking sector. *Research & Development*. №1. P. 1-30. URL: <https://www.managementsolutions.com/sites/default/files/publicaciones/eng/war-in-ukraine-impacts-on-the-banking-sector.pdf> (дата звернення: 20.07.2022)
13. David Van den Berghе. Ukraine invasion - potential impacts for financial service companies. Expert risk article. 2022. №1. URL: <https://www.agcs.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/ukraine-invasion-impacts-financial-services.html> (дата звернення: 20.07.2022)
14. WASHINGTON. Russian Invasion of Ukraine Impedes Post-Pandemic Economic Recovery in Emerging Europe and Central Asia. WASHINGTON. 2022. №1. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/10/04/russian-invasion-of-ukraine-impedes-post-pandemic-economic-recovery-in-emerging-europe-and-central-asia> (дата звернення: 20.07.2022)
15. Austin Kimson. The Financial System Consequences of the Russia-Ukraine War. Bain & company. 2022. №1. URL: <https://www.bain.com/insights/the-financial-system-consequences-of-the-russia-ukraine-war/> (дата звернення: 20.07.2022)
16. Oleksander Plotnikov. The response of the Ukrainian banking sector to the Ukraine-Russia conflict. International Bar Association. 2022. №1. URL: <https://www.ibanet.org/Banking-market-response-to-Russian-military-aggression-against-Ukraine> (дата звернення: 20.07.2022)
17. This note is an abridged version of the OECD (2022), International investment implications of Russia's war against Ukraine, OECD Publishing, Paris, URL: <https://doi.org/10.1787/a24af3d7-en>. (дата звернення: 20.07.2022)
18. Russell Hotten. Ukraine conflict: What is Swift and why is banning Russia so significant? BBC News. №1. URL: <https://www.bbc.com/news/business-60521822> (дата звернення: 20.07.2022)
19. J.P. Morgan. The Russia-Ukraine Crisis: What Does It Mean For Markets?. J.P. Morgan Global Research. 2022. №1. URL: <https://www.jpmorgan.com/insights/research/russia-ukraine-crisis-market-impact> (дата звернення: 20.07.2022)
Стаття надійшла до редакції 25.07.2022
Статтю рекомендовано до друку 02.08.2022

References

1. Natsionalnyi bank Ukrainy (2022). *Zvit pro finansovu stabilnist za cherven 2022* [Financial stability report for June 2022]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4 [in Ukrainian].
2. *Forinsurer*. (2022). Ofitsiynyi sait onlain-zhumalu. [The official site of the online magazine] Retrieved from: <https://forinsurer.com> [in Ukrainian].
3. Prokopenko N.S. (2022). Pryntsypy funktsionuvannia bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh viiny [Functioning principles of the banking system of Ukraine in the conditions of war]. *Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia*, 41. 1-8. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33> [in Ukrainian].
4. Redchuk D. (2022). Yak zakhystyty svoi dani i ne staty lehkoiu zdobychchiu dlia virtualnykh zlochyntiv? [How to protect your data and not become easy prey for virtual criminals?]. *Ekonomichna Pravda*, 1. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/4/690011/> [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi bank Ukrainy (2022). *Rezultaty diialnosti Systemy BankID NBU* [Results of the NBU BankID System]. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/sistema-bankid-nbu-maye-visokiy-popit-sered-gromadyan-dlya-otrimannya-derjavnih-ta-bankivskih-onlayn-poslug> [in Ukrainian].
6. Niezviestna O.V. (2022). Suchasni instrumenty pidtrymky finansovoi stiiikosti Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Modern tools for supporting the financial stability of Ukraine in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 39. 1-7. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1401/1351> [in Ukrainian].
7. Baranovsky O. I. (2007). Stiiikist bankivskoi systemy Ukrainy [Stability of the banking system of Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, 9. 78-87 Retrieved from: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Fu_107_9_107 [in Ukrainian].
8. Baldych N., Hrynychuk N., Khodko N., Chornii L., Hlibishchuk Ya. (2020). *Mistsevyi ekonomichnyi rozvytok: modeli, resursy ta instrumenty finansuvannia* [Local economic development: models, resources and financing tools]. Kyiv: Federatsiia kanadskykh munitsypalitetiv (Proekt mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy «Partnerstvo dlia rozvytku mist»). Retrieved from: <http://pleddg.org.ua/ua/praktichnyi-posibnik-miscevyi-ekono/> [in Ukrainian].
9. Halimon T. M. (2018). Pryntsypy (zasady) orhanizatsii ta zdiisnennia bankivskoi diialnosti [Principles (fundamentals) of the organization and implementation of banking activity]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 4(25). Т. 3. Retrieved from: http://pjv.nuoua.od.ua/v4-3_2018/17.pdf [in Ukrainian].
10. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2022). Ofitsiynyi sait NBU [Official website of the NBU]. Retrieved from: <https://bank.gov.ua> [in Ukrainian].
11. Mariam ElMaghraby. (2022). The impact of the Russian war in Ukraine on the financial sector. *Economics, Financial Services, Worldwide*, 1. Retrieved from: <https://infomineo.com/the-impact-of-the-russian-war-in-ukraine-on-the-financial-sector/>.

12. War in Ukraine Impacts on the banking sector. (2022). *Management Solutions. Research & Development*, 1. 1-30. Retrieved from: <https://www.managementsolutions.com/sites/default/files/publicaciones/eng/war-in-ukraine-impacts-on-the-banking-sector.pdf>.
13. David Van den Berghe. (2022). Ukraine invasion - potential impacts for financial service companies. *Allianz Global Corporate & Specialty*, March 2022. Retrieved from: <https://www.agcs.allianz.com/news-and-insights/expert-risk-articles/ukraine-invasion-impacts-financial-services.html>.
14. The World Bank Group. (October 4, 2022). *Russian Invasion of Ukraine Impedes Post-Pandemic Economic Recovery in Emerging Europe and Central Asia*. [Press release]. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/10/04/russian-invasion-of-ukraine-impedes-post-pandemic-economic-recovery-in-emerging-europe-and-central-asia>
15. Austin Kimson. (2022). The Financial System Consequences of the Russia-Ukraine War. *Bain & company*, 1. Retrieved from: <https://www.bain.com/insights/the-financial-system-consequences-of-the-russia-ukraine-war/>.
16. Oleksandr Plotnikov. (2022). The response of the Ukrainian banking sector to the Ukraine-Russia conflict. *International Bar Association*, 1. Retrieved from: <https://www.ibanet.org/Banking-market-response-to-Russian-military-aggression-against-Ukraine>.
17. OECD Publishing. (May 4, 2022). *International investment implications of Russia's war against Ukraine*. [Press release]. Retrieved from: <https://doi.org/10.1787/a24af3d7-en>.
18. Russell Hotten. (2022). Ukraine conflict: What is Swift and why is banning Russia so significant? *BBC News*, 1. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/business-60521822>
19. J. P. Morgan. (2022). The Russia-Ukraine Crisis: What Does It Mean For Markets?. *J. P. Morgan Global Research*, 1. Retrieved from: <https://www.jpmorgan.com/insights/research/russia-ukraine-crisis-market-impact>.
The article was received by the editors 25.07.2022
The article is recommended for printing 02.08.2022

Julia Halushko

candidate of economic sciences, senior lecturer

*Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute» V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
email: galushkoyuliya87@gmail.com*

Tsybal Vladyslav

4th year student,

*Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute» V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
email: tsybal.vladislav@gmail.com*

Pishta Anatoliy

4th year student,

*Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute» V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
email: qman33183@gmail.com*

CURRENT PROBLEMS OF THE BANKING SYSTEM AND METHODS OF SOLVING THEM IN A SPECIAL SITUATION

Abstract. The banking sector is one of the most important components of the financial sector. Starting on February 24, 2022, both businesses and ordinary citizens felt their dependence on hostilities, as the payment system was already under a heavy load in the first few days, which almost led to its collapse. The banking sector has received many challenges, the main of which are: a decrease in income relative to expenses, an increase in the share of non-performing loans, mass migration of people abroad, and the loss of part of the staff. The NBU and other subjects of the financial sphere create all the conditions for serving the economic and banking interests of the population and ensuring a high level of competitiveness of the banking sector. Looking at the situation today, the domestic banking system has undergone and is undergoing significant upheavals due to the fact that it has to "work" in conditions of uncertainty, but still banks fulfill their obligations and comply with regulations. However, we can also observe certain transformational processes, such as: implementation of the Power Banking project (a perimeter built on the basis of regular bank branches that will provide financial services to clients in conditions of a long-term lack of power supply); uninterrupted operation of the contact centers of the National Bank is organized; new functions have been added to the BankID system, which enables financial sector entities to solve their problems a little easier and faster, etc.

The article is devoted to highlighting the main problems of the functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of a special state. The importance of the study lies in the need for urgent implementation of measures that will contribute to reducing the risks of the financial system and banks as a whole to a possible minimum.

Keywords: *banking activity, risks, trust, NBU, financial sector.*

JEL Classification: G21

Fig.: 3, tabl.: 5, bibl.: 19

Управління фінансово-кредитними системами та соціально-гуманітарна компонента їх розвитку

Management of financial and credit systems and the socio-humanitarian component of their development

DOI: [10.26565/2786-4995-2022-3-05](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-3-05)

УДК 330.322

Аліна Майборода

кандидат економічних наук, ст. викладач

Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

майдан Свободи 4, 61022, Україна,

email: ma.alina.v@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6575-9024

ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ У ЦІННІ ПАПЕРИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Анотація. Криза, що почалася у вітчизняній економіці з початком війни в Україні, показала, що не лише економіка України була не готова до її наслідків, а й вся світова економічна система в цілому. Так, майже кожна країна світу відчула зростання цін на продукти, електричні ресурси і тд, а економіка Сполучених штатів Америки стикнулася з найвищим рівнем інфляції за останні 40 років.

Девальвація вітчизняної валюти, яку в перші декілька місяців війни, можна було стримувати, зараз набирає оберти. А тому пошук шляхів збереження гривневих заощаджень домогосподарств є достатньо важливим та необхідним.

Так, в останні роки найбільш часто заощадження направлялися на депозитні рахунки. Допоки депозити забезпечували дохідність, що покривала рівень інфляції - цей тип фінансових операцій можна було вважати стабільним та достатнім, для збереження грошей в Україні, хоча й не давав високої прибутковості. Від початку військових дій в Україні, рівень інфляції в Україні, за офіційними даними, свідчить про 21,6% річних у 2022 році.

Таким чином вітчизняні домогосподарства змушені шукати інші, більш дієві фінансові інструменти та операції, які можуть запропонувати вищий відсоток дохідності.

У статті досліджено особливості інвестування заощаджень домогосподарств у вітчизняні та закордонні цінні папери. Розглянуто найбільш стабільні та надійні акції провідних корпорацій, що можуть забезпечити збереження грошових заощаджень від знецінення.

Ключові слова: *заощадження, інвестиції, акції, військові облигації, прибутковість.*

Формули: 0, рис.: 5, табл.: 1, бібл.: 1.

Вступ. Економіка України переживає не найлегий час: більшість підприємств східної та південної України зруйновані чи пошкоджені, деякі види продукції вже не досить актуальні, тому їх виробництво під великим питанням. Але не дивлячись на все це - економіка України працює. І в цей складний час, коли більша частина населення України залишилися без роботи, більш-менш впевнено себе можуть почувати лише ті, хто має пасивний дохід і значну фінансову подушку. І для того, щоб гроші, які були накопичені раніше, почали працювати і не втратити їх через знецінення валюти, варто розглянути можливості щодо їх інвестування.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдань. Дана проблематика частково була розкрита у наукових працях таких вітчизняних та закордонних науковців, як: Кізіма Т., Мітал О.Г., Рамський А.Ю., Тропіна В.Б та інші.

Військовий стан катастрофічно вплинув на вітчизняну економіку, майже повністю зупинивши її. Він повного краху українську економіку вберегла та частина підприємств, які продовжили працювати з початком війни. Підтримка економіки зараз - це один з найбільш важливих напрямків, на який має працювати вітчизняне підприємництво.

Через спад економіки українська валюта зіткнулася з проблемами девальвації, а через це значна частина домогосподарств, які мали заощадження, частково їх втратили.

Саме тому наразі важливо знайти шляхи зменшення негативного впливу війни на фінанси домогосподарств та допомогти вітчизняним домогосподарствам ефективно ними управляти, використовуючи для інвестування у надійні фінансові інструменти.

Метою статті є висвітлити особливості та необхідність інвестування збережень вітчизняних господарств у військовий час.

Результати дослідження. За даними Державної служби статистики України[1] починаючи з лютого 2022 року рівень цін значно виріс. Індекс споживчих цін відображає постійне щомісячне зростання на 1,5-2% (рис.1) і на початок грудня розмір інфляція становив близько 21,6%. Навіть на основі цих даних можемо стверджувати, що вітчизняні підприємства та домогосподарства втратили через знецінення національної валюти близько п'ятої частини своїх заощаджень чи сформованого інвестиційного капіталу.

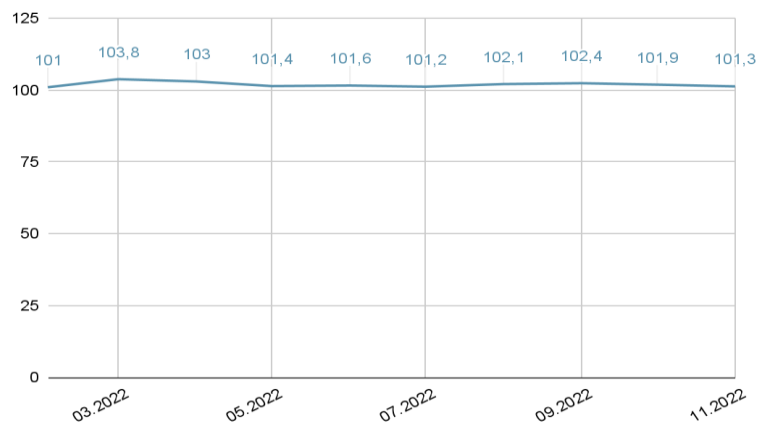

Рис. 1. Рівень споживчих цін в Україні з січня до листопада 2022 року

Джерело: складено автором на основі статичних даних Державної служби статистики України[1]

Оскільки єдиним варіантом зберегти кошти є переведення їх в більш надійний та стійкий ресурс, більшість українців купують валюту, таким чином зменшуючи ймовірність втратити свої кошти. Проте, як свідчать дані закордонних джерел, долар та євро, які купуються в Україні найчастіше - не є найбільш стабільними валютами світу.

Так, за даними, що відображено на сайті Федеральної резервної системи США[10] за останній рік курс долару до інших валют світ не був стійкий та мав значні коливання. Це ж стосується і курсу євро, на зниження стійкості якого має значний вплив війна в Україні,

оскільки економіка України є частиною європейської економічної системи.

Збереження заощаджень, наразі, є найбільш проблемним питанням. Проте обмін гривні на інші валюти - допомагає лише не втратити частину коштів, проте це не можна вважати інвестиціями. Аби заощадження домогосподарств стали повноцінними інвестиціями, вони мають бути вкладені в певні інвестиційні інструменти, що будуть прибутковими та зможуть покрити знецінення валюти. І якщо раніше найбільш розповсюдженим вкладенням коштів були депозити, то наразі їх прибутковість не покриває девальвацію гривні. Таким чином виникає необхідність в пошуку актуальним шляхів інвестування заощаджень, що можуть забезпечити отримання додаткових коштів для підтримки домогосподарств у складний воєнний час.

Наше дослідження варто розпочати з визначення обсягів заощаджень, якими володіють вітчизняні домогосподарства на початку військового часу. Так, за даними Державної служби статистики (табл. 1), на кінець 2021 року обсяг заощаджень домогосподарств становив 374424 млн.грн. Ця сума значно менша, ніж у 2020 році, проте доволі суттєва. Також з даної таблиці можемо зробити висновок, що за 5 років вітчизняні домогосподарства витратили на збереження менше 10% доходів лише в 2022 році.

Таблиця 1

Доходи та заощадження вітчизняних домогосподарств з 2017 до 2021, млн грн

Рік	Доходи	Заощадження	Питома вага заощаджень в доходах, %
2017	2652082	292097	11%
2018	3248730	363759	11,2%
2019	3744060	387067	10,3%
2020	4045191	524645	12,96%
2021	4698611	374424	7,96%

Джерело: складено автором на основі статичних даних Державної служби статистики України[1]

Трансформація готівкових коштів в інвестиційний ресурс - складний процес, який потребує виваженого та ґрунтовного дослідження. Зважаючи на різноманітність інвестиційних активів, які використовуються на світовому ринку останнім часом, варто більш детально дослідити найбільш популярні шляхи інвестування коштів, які доступні вітчизняним домогосподарствам.

Дослідження показує, що при плануванні напрямів для інвестування та вкладення коштів, вітчизняні домогосподарства обирають один з двох напрямків, які зазначалися вище: конвертація гривневих заощаджень в «тверду» валюту для збереження їх від девальвації чи вкладення коштів на депозитні рахунки.

Інший напрямок, але менш популярний, що використовується для інвестування - це купівля цінних паперів. Через нерозвиненість ринку цінних паперів в Україні та фондового ринку в цілому, він користується попитом серед обмеженої кількості людей. Ще одним стримуючим фактором, що не дозволяє вітчизняним домогосподарствам використовувати його для отримання додаткового прибутку та пасивного доходу - низький рівень фінансової грамотності населення в цій сфері. Це стосується купівлі цінних паперів не лише в Україні, а й за кордоном.

З початком війни одним з найбільш використовуваних цінних паперів в Україні стали ОВДП (облігації внутрішньої державної позики), а саме військові облігації.

Упродовж повномасштабної війни Росії проти України уряд залучив від розміщення ОВДП на аукціонах 106 021,5 млн грн, 1 384,7 млн дол. США та 468,4 млн євро. На погашення за внутрішніми борговими цінними паперами спрямовано 164 209,9 млн грн, 2 090,2 млн дол. США та 168,0 млн євро. Про це свідчать дані депозитарію НБУ[9].

З цих даних можна зробити висновок про високий рівень довіри до державних цінних паперів та впевненість інвесторів, що вкладені гроші будуть повернуті. Проте варто також зазначити, що прибутковість за даними облігаціями майже не відрізняється від прибутковості доларових депозитів і становить 6-12% річних, а тому їх можна розглядати, як варіант інвестиції для підтримки вітчизняної економіки та збереження грошей від девальвації, але вони не дадуть достатнього рівня прибутковості, щоб забезпечити пасивний прибуток вітчизняним домогосподарствам.

Розглядаючи світовий ринок цінних паперів, можна виділити ТОП-3 акцій, що відображають постійне зростання вартості та прибутковості. Це акції відомих фірм, як Apple Inc., Tesla Inc., Microsoft Corporation. Саме вони будуть розглянуті в нашому дослідженні.

Дані фінансової звітності компанія Apple Inc. за останні 5 років свідчать про постійне зростання як виручки від реалізації, так і чистого доходу. Якщо порівняти обсяги виручки в 2018 році та в кінці 2022 року, то бачимо зростання з 265,60 млрд.дол. до 394,33 млрд.дол[5]. При цьому, не дивлячись на значне зростання операційних витрат на 16,99%, обсяг чистого прибутку зріс на 5,41% та становить 99,8 млрд.дол.

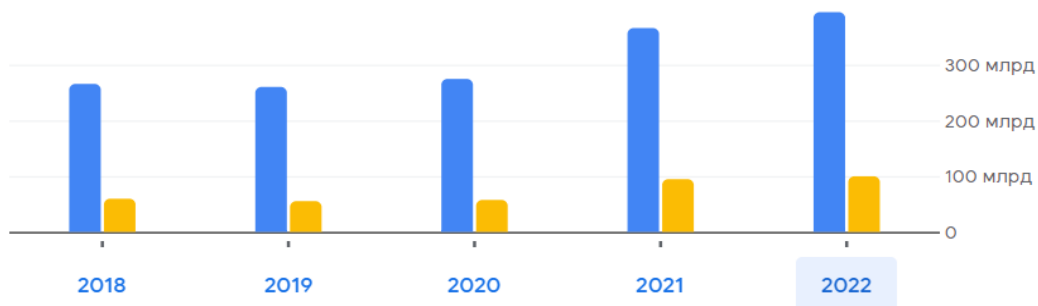

Рис. 2. Фінансові результати діяльності Apple Inc. в 2018-2022 рр.

Джерело: [4]

Завдяки таким результатам від фінансової діяльності, а також ряду інших причин, акції корпорації Apple Inc. зросли з 43,75\$ на початку 2018 року до 129,61\$ на кінець 2022 року(рис.3). Не зважаючи на достатньо нестабільний курс акції протягом 2022 року, кінець року корпорація закінчує з значним курсом за 1 акцію у розмірі 129,61\$, а тому вкладення заощаджень у ці акції допоможуть отримати високий рівень доходності у майбутньому на протязі 3-5 років.

Рис.3. Динаміка курсу акцій корпорації Apple Inc. з 2018 до 2022 року, дол/акцію

Джерело: [4]

Корпорація Tesla Inc., яка заснована в 2003 році, стала лідером світового ринку з виробництва електричних автомобілів та засобів збереження електроенергії. Завдяки постійній роботі над інноваційними продуктами та впровадженні сучасних технологій за останні 5 років роботи, корпорація показала значне зростання чистого прибутку з 1,62 млрд.дол. у 2018 році до 3,29 млрд.дол. у 2022 році[4, 6].

Динаміка курсу акцій корпорації Tesla Inc. з 2018 до 2022 року[4] свідчить про значне зростання їх вартості. Так, на початку 2018 року 1 акція корпорації Tesla Inc. коштувала 21,11\$, а на кінець 2022 року можна її придбати вже за 121,82\$(рис.4). Таким чином зростання вартості більш ніж в 5 разів свідчить про високий рівень надійності даних акцій, а також про довіру акціонерів до даної корпорації. І хоча порівнюючи вартість даної акції з початком 2022 року, вона знизилася майже в 3 рази(з 352,26\$ до 121,82\$), в найближчі роки акціонери можуть сподіватися на подальше їх зростання, слідуючи тенденції попередніх 5 років.

Рис. 4. Динаміка курсу акцій корпорації Tesla Inc. з 2018 до 2022 року, дол/акцію
Джерело: [4]

Microsoft Corporation - лідер серед розробників програмного забезпечення у світі. Корпорація, що заснована ще в 1975 році в останній рік стикнулася з великою кількістю негативних чинників, що мали значний вплив на її прибутковість.

Так, як свідчать дані офіційного звіту корпорації, за 2022 рік Microsoft Corporation отримала чистий прибуток у розмірі 198,27 млрд.дол, що на 17,96% більше ніж у минулому році[7]. Не дивлячись на зростання прибутку, вартість 1 акції значно знизилась: з 314,04\$ на початку року до 241,01\$ на кінець 2022 року(рис.5). При цьому варто зазначити, що за останні 5 років акції Microsoft Corporation зросли майже у 2,5 рази, порівнюючи з вартістю 88,19\$ за акцію на початку 2018 року.

Рис. 5. Динаміка курсу акцій корпорації Microsoft Corporation з 2018 до 2022 року, дол/акцію
Джерело: [4]

Варто зазначити, що акції розглянутих компаній мали негативну тенденцію зниження через ряд причин, до яких можна віднести:

- найбільший рівень інфляції в США за останні 40 років;
- війну в Україні;
- втрата значної частини ринку збуту продукції через закриття доступу російського ринку до світової економічної системи.

Ці та інші причини спричинили спад вартості акцій даних корпорацій. Проте, як показали дані за останні 5 років, акції досліджених компаній мали стійку тенденцію зростання, а тому в наступні роки вартість цих акцій буде підвищуватися.

Висновки. Війна в Україні негативно вплинула не лише на економіку України, але й на світову економіку в цілому. Наразі ми спостерігаємо коливання курсів валют більшості країн світу, в тому числі євро та долара. Нестабільні умови розвитку економічної картини світу мали значний вплив і на фондові ринки світу, що спричинило частковий “обвал” достатньо стабільних цінних паперів.

В нашому дослідженні було розглянуто ТОП-3 результатів роботи світових корпорацій, що мають відкритий продаж акцій. Не дивлячись на значні коливання курсів акцій, 2022 рік ці корпорації завершують з високими фінансовими результатами.

Перевагами інвестування заощаджень у цінні папери іноземних корпорацій в цей складний час можна назвати такі, як:

- постійне зростання протягом останніх 5 років курсу цих акцій;
- стабільна виплата дивідендів за ними;
- високий рівень надійності корпорації, що випускають акції;
- збереження гривневих заощаджень від їх девальвації;
- отримання стабільного прибутку у вигляді дивідендів у майбутньому.

З метою мінімізації своїх втрат від девальвації гривні, вітчизняні домогосподарства можуть інвестувати свої кошти у менш ризикові цінні папери, такі як військові ОВДП, які мають обмежений строк обігу та допоможуть власникам отримати прибутковість у розмірі 10-12% вже через рік.

Основний висновок, який варто зробити за результатами нашого дослідження, полягає в тому, що в цей складний час економіка України потребує ресурсів для функціонування. Саме тому, дрібні підприємства починають працювати, сплачуючи податки та збори, НБУ підтримує банківську систему всіма можливими заходами, а домогосподарства, тим часом, можуть спрямувати свої заощадження на підтримку економіки та інвестувати свої заощадження в вітчизняні цінні папери або вкласти в закордонні, а отримані дивіденди використовувати в Україні, забезпечуючи притік іноземної валюти в Україну.

Список використаної літератури

1. Доходи та витрати населення України. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.07.2022).
2. Кізіма Т. Домогосподарства на фінансовому ринку України: поведінково-мотиваційний аспект. *Світ фінансів*. 2016. № 3(48). С. 89–101.
3. Мігал О.Г. Заощадження домогосподарств та їх трансформація в інвестиційні ресурси. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2017. № 1 (22). С. 70-78.
4. Офіційний веб-сайт Google Finance. URL: <https://www.google.com/finance/> (дата звернення: 25.07.2022).
5. Офіційний веб-сайт Apple Inc. URL: <https://www.apple.com/> (дата звернення: 25.07.2022).
6. Офіційний веб-сайт Tesla Inc. URL: <https://ir.tesla.com/> (дата звернення: 25.07.2022).
7. Офіційний веб-сайт Microsoft Corporation. URL: <https://microsoft.com/en-us/investor/> (дата звернення: 25.07.2022).
8. Рамський А. Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств: монографія, 2014. 352 с.
9. Статистика щодо продажу та погашення ОВДП. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 25.07.2022)
10. Офіційний сайт Федеральної резервної системи США [Електронний ресурс]. URL: [The Fed - Foreign Exchange Rates - H.10 - December 27, 2022 \(federalreserve.gov\)](https://www.federalreserve.gov/) (дата звернення: 25.07.2022).
11. Тропіна В. Б. Заощадження населення як основа формування інвестиційного потенціалу домогосподарств. *Економіка та держава*. 2016. №1. С. 18-21.
Стаття надійшла до редакції 01.08.2022
Статтю рекомендовано до друку 12.08.2022

References

1. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2022). *Dokhody ta vytraty naseleння Ukrainy*. [Incomes and expenses of the population of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Kizima T. (2016). Domohospodarstva na finansovomu rynku Ukrainy: povedinkovo-motyvatytsiynyi aspekt [Households on the financial market of Ukraine: behavioral and motivational aspect]. *Svit finansiv*, 3(48). 89–101 [in Ukrainian].
3. Mital O.G. (2017). Zaoshchadzhennia domohospodarstv ta yikh transformatsiia v investytsiini resursy [Household savings and their transformation into investment resources]. *Yevropeiskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*, 1 (22). 70-78 [in Ukrainian].
4. Google Finance (2022). Official website. Retrieved from: <https://www.google.com/finance/>. [in Ukrainian].
5. Apple Inc. (2022). Official website. Retrieved from: <https://www.apple.com/>. [in English].
6. Tesla Inc. (2022). Official website. Retrieved from: <https://ir.tesla.com/>. [in English].
7. Microsoft Corporation. (2022). Official website. Retrieved from: <https://microsoft.com/en-us/investor/>. [in English].
8. Ramsky A.Yu. (2014). *Investytsiynyi potentsial domohospodarstv: monohrafiia* [Investment potential of households: monograph]. [in Ukrainian].
9. Natsionalnyi bank Ukrainy (2022). *Statystryka shchodo prodazhu ta pohashennia OVDP* [Statistics on the sale and redemption of OVDP] Retrieved from: <https://bank.gov.ua/>. [in Ukrainian].
10. Federal Reserve System of the United States (2022). Official website. Retrieved from: <https://www.federalreserve.gov/>. [in English].
11. Tropina V.B. (2016). Zaoshchadzhennia naseleння yak osnova formuvannia investytsiinoho potentsialu domohospodarstv [Savings of the population as a basis for forming the investment potential of households]. *Ekonomika ta derzhava*, 1. 18-21 [in Ukrainian].

The article was received by the editors 01.08.2022

The article is recommended for printing 12.08.2022

Maiboroda Alina

PhD in Economics,

Educational and Scientific Institute «Karazin Banking Institute»

V. N. Karazin Kharkiv National University,

4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine,

email: ma.alina.v@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6575-9024

INVESTING SAVINGS IN STOCKS DURING WARTIME

Abstract. The crisis that began in the domestic economy with the beginning of the war in Ukraine showed that not only the economy of Ukraine was not ready for its consequences, but also the entire world economic system as a whole. Yes, almost every country in the world felt the increase in prices for products, electrical resources, etc., and the economy of the United States of America faced the highest level of inflation in the last 40 years.

The devaluation of the domestic currency, which could be restrained in the first few months of the war, is now gaining momentum. Therefore, the search for ways to save hryvnia savings of households is quite important and necessary.

Thus, in recent years, savings were most often directed to deposit accounts. As long as the deposits provided a return that covered the level of inflation, this type of financial operations could be considered stable and sufficient for keeping money in Ukraine, although it did not give a high return. Since the beginning of military operations in Ukraine, the level of inflation in Ukraine, according to official data, indicates 21.6% per year in 2022.

Thus, domestic households are forced to look for other, more effective financial instruments and operations that can offer a higher percentage of return.

The article examines the peculiarities of investing household savings in domestic and foreign securities. The most stable and reliable shares of leading corporations, which can ensure the preservation of monetary savings from depreciation, are considered.

Keywords: *savings, investments, stocks, war bonds, yield.*

JEL Classification: D15, D31, D25, G12/

Formulas: 0, fig.: 5, tabl.: 1, bibl.: 11.

Наукове видання

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ СИСТЕМИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Збірник наукових праць

Випуск 3(6)2022

Українською та англійською мовами

Підписано до друку 09.11.2022. Формат 60x84/8.
Обл.-вид. арк. 4,6. Ум. друк. арк. 6,7. Наклад 100 пр.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Тел. +38-057-705-24-32